

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1'2018

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 29 від 21 грудня

2017 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 45 від 21 грудня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 29.12.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2018
© "Економіка. Фінанси. Право",

2018

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Даций Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, професор кафедри аудиту КНЕУ, директор аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, Радник Першого віце-прем'єр міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України, член Аудиторської палати України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Потішняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСОН, член Аудиторської палати України

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

<i>М.М. ДАНИЛЮК</i> . Модернізація науково-методичного інструментарію управління ризиками у процесі реструктуризації фінансових боргових зобов'язань	4
<i>З.В. БАЛЕЦЬКА, О.В. ЛАПІН</i> . Концептуальна модель організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничих підприємств в процесі виходу на нові ринки збуту	8
<i>Л.Д. КОСТАКОВА</i> . Структуризація концепцій управління витратами	12
<i>Т.О. КИР'ЯЗОВА, Н.І. ЧУЛАК</i> . Податкові пільги: проблеми застосування та напрями їх вирішення	16
<i>А.І. МАРУЩАК</i> . Проблеми розслідування кіберзлочинів в Україні	23
<i>В.А. МАЄВСЬКИЙ</i> . Обов'язковість рішень органу з вирішення спорів Світової організації торгівлі	28
<i>О.П. ОВСАК, М.В. ВОРКЕЛЬ</i> . Комерційна діяльність підприємства та управління ризиками її здійснення	32
<i>І.В. ОЗЕРСЬКИЙ</i> . Здирництво в закладах ресторанного господарства (соціально-правовий аналіз)	36
<i>Л.Г. СТОЖОК</i> . Соціальні ризики як соціально-економічна категорія	40
<i>О.Ю. ПОПОВА, А.А.-А. ХАСАН</i> . Метаєвристичний підхід як засіб мінімізації ризиків при розробці рекламної кампанії	44

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Спростування плагіату	49
<i>А. ТУМАНЯН</i> . Аналітичний огляд статті "Auditor reporting standards implementation: key audit matters" ("Реалізація стандартів звітності аудиторів: ключові питання аудиту")	50

ДАНИЛЮК
Марія Миколаївна
malculum@ukr.net

УДК 336.763.33

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ПРОЦЕСІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ
ФІНАНСОВИХ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

MODERNIZATION OF RISK MANAGEMENT SCIENTIFIC-
METHODOLOGICAL INSTRUMENT IN FINANCIAL BUSINESS
LIABILITIES RESTRUCTURING PROCESS

к.е.н., викладач, Івано-
Франківський навчально-науковий
інститут менеджменту
Тернопільського національного
економічного університету

Розглянуто науково-методичний інструментарій управління ризиками у процесі реструктуризації фінансових боргових зобов'язань. Висвітлено підхід до оцінки ризиків управління борговими зобов'язаннями на основі використання відповідного інтегрального показника.

Рассмотрен научно-методический инструмент управления рисками в процессе реструктуризации финансовых долговых обязательств. Освещен подход к оценке рисков управления долговыми обязательствами на основе использования соответствующего интегрального показателя.

The scientific and methodical tools of risk management in the process of restructuring financial debt obligations are considered. The approach to the assessment of debt management risks is based on the use of the corresponding integral indicator.

Ключові слова: фінансові боргові зобов'язання, реструктуризація, управління ризиками

Ключевые слова: финансовые долговые обязательства, реструктуризация, управление рисками

Keywords: financial liabilities, restructuring, risk management

ВСТУП

В економіці процес прийняття рішень на всіх рівнях управління відбувається в умовах невизначеності кінцевих результатів діяльності. За ступенем настання події невизначеність класифікують як повну невизначеність, часткову невизначеність та визначеність [1, с. 363]. Часткова або повна невизначеність пояснюються тим, що економічні проблеми зводяться до вибору з безлічі альтернатив, при цьому економічні агенти не володіють повною інформацією, щодо конкретної ситуації для вироблення оптимального рішення, а також не мають достатніх можливостей для адекватного врахування всієї доступної їм інформації. Якщо результати прийняття рішень не є визначеними, але ймовірність настання кожного результату відома, то такі рішення відносяться до класу рішень, що приймаються в умовах часткової невизначеності – ризику. Проблема управління ризиками у процесі реструктуризації фінансових боргових зобов'язань знайшла відображення в працях таких вітчизняних науковців: Л. Алексеєнко, В. Базилевича, Т. Вахненко, Н. Кравчук, І. Лютого, С. Омельчук, О. Охріменка, Р. Рака, О. Рожка, В. Федосова, О. Шаповалова та інших. Віддаючи належне напрацюванням вчених з даної проблематики, слід зауважити, що дослідження з цих питань, які проводилися науковцями, обмежувалися розкриттям окремих аспектів проблеми.

МЕТА РОБОТИ полягає у модернізації науково-методичного інструментарію управління ризиками у

процесі реструктуризації фінансових боргових зобов'язань.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є монографії та інші наукові публікації провідних вітчизняних та зарубіжних учених і фахівців-практиків, аналітична інформація науково-дослідних установ матеріали інформаційно-аналітичних бюлетенів.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, статистичні методи, методи аналізу фінансового та метод експертних оцінок.

РЕЗУЛЬТАТИ

Під ризиком фінансових боргових зобов'язань варто розуміти: можливість неочікуваного збільшення у майбутньому величини витрат державних коштів, яка пов'язана з невизначеністю майбутніх подій, а також ситуацію, коли такі витрати мають бути здійснені для виконання урядом і державними суб'єктами (центральною банком, органами місцевої влади) своїх боргових зобов'язань, які виникли внаслідок запозичень, та зобов'язань за офіційно визнаним державним боргом, а також можливість виникнення витрат для врегулювання заборгованості, щодо якої існує необхідність або висуваються претензії про визнання її державним боргом [1, с. 25–26].

Важливим моментом є визначення ризиків управління фінансовими борговими зобов'язаннями, які виникають, зокрема, в процесі їх реструктуризації. Мова йде про відхилення від нормативних значень індикаторів управління у несприятливу сторону, результатом чого є прийняття неефективних управлінських рішень.

Існує низка різних підходів щодо оцінки ризиків, що виникають в управлінських процесах. Кожен з таких підходів має свої переваги та недоліки. Так, статистичні методи [2, с. 32–38; 3, с. 92–102] характеризуються трудомісткістю застосування й розрахунків; метод аналізу доцільності витрат [4, с. 59–68] потребує значних витрат часу на складання діаграм та громіздких розрахунків; метод експертних оцінок [5, с. 44–56] має суб'єктивний характер результатів дослідження; аналітичний метод [6, с. 74–80] ігнорує те, що управлінська діяльність характеризується динамічністю; метод використання аналогів [7, с. 29–36] не завжди враховує вплив всіх елементів оцінюваної системи; метод дерев відмов [8, с. 138–146] характеризується складністю побудови діаграми дерева відмов і подальшим аналізом проблеми на його основі; метод індексів небезпеки [9, с. 46–50] має ймовірність одержання неточної оцінки ризику через неможливість ідентифікації окремих чинників ризику.

У даному дослідженні пропонуємо оцінку ризиків управління фінансовими борговими зобов'язаннями здійснювати на основі використання відповідного інтегрального показника – величини, що, на нашу думку, дозволяє отримати адекватні резу-

льтати, на основі яких формуються ефективні управлінські рішення. Інтегральний показник ризику управління фінансовими борговими зобов'язаннями здатний об'єднати низку різних за економічним змістом та вагомістю одиниць вимірювання і чинників.

Для вирішення поставленого завдання необхідно визначити показники (коефіцієнти), на основі яких здійснюватиметься розрахунок інтегрального показника та їх еталонні значення; сформувати бальну шкалу, необхідну для приведення розрахованих коефіцієнтів до порівняльного вигляду та процедуру обчислення результуючої величини інтегрального показника ризику управління борговими зобов'язаннями.

Показники, необхідні для визначення інтегрального показника ризику управління фінансовими борговими зобов'язаннями, можуть бути наступні: відношення платежів з обслуговування державного боргу до ВВП, %, відношення платежів з обслуговування державного боргу до доходів загального фонду державного бюджету, %, відношення обсягу державних запозичень у фінансовому році до всіх капітальних видатків бюджету, %, тощо. Після вибору показників присвоюємо їх еталонні значення.

Для визначення бальної шкали скористаємося методикою, запропонованою у праці [10, с. 104–105]. Присвоєння бала номінальному значенню коефіцієнта здійснюють виходячи з відповідності (або невідповідності) отриманого значення коефіцієнта нормативному та його зміни в динаміці (табл. 1).

Таблиця 1

Бальна шкала для оцінки ризику управління фінансовими борговими зобов'язаннями
[побудовано на основі [10, с. 104–106]]

Бал	Відповідність номінального значення коефіцієнта еталонному: відповідає (+), не відповідає (–)		Напрямок зміни значення коефіцієнта у динаміці	Характеристика
	Звітний період	Попередній період		
0	–	–	Негативний	Значення коефіцієнта не відповідає еталонному, ситуація за звітний період змінилася в сторону погіршення у порівнянні з попереднім періодом.
1	–	–	Без змін	Значення коефіцієнта не відповідає еталонному, ситуація за звітний період не змінилася у порівнянні з попереднім періодом.
2	–	–	Позитивний	Значення коефіцієнта не відповідає еталонному і за звітний період намітилася тенденція до його поліпшення у порівнянні з попереднім періодом.
	–	+	Не враховується	Значення коефіцієнта у звітному періоді не відповідає еталонному, а в попередньому періоді було в нормативних межах.
3	+	–		Значення коефіцієнта у звітному періоді відповідає еталонному, а в попередньому періоді було поза його межами.
	+	+	Негативний	Значення коефіцієнта відповідає еталонному, однак за звітний період є тенденція до його погіршення у порівнянні з попереднім періодом.
4	+	+	Без змін	Значення коефіцієнта відповідає еталонному й за звітний період не змінилося ні в кращу, ні в гіршу сторону у порівнянні з попереднім періодом.
5	+	+	Позитивний	Значення коефіцієнта відповідає еталонному і за звітний період покращилося у порівнянні з попереднім періодом.

Вибір бальних значень обумовлений тим, що при бальних оцінках кожний бал, що присвоюється, повинен чітко відрізнятися від наступного за логікою пара-метра, що оцінюється.

0 балів – значення коефіцієнта у звітному періоді не рівне еталонному та в порівнянні з попереднім періодом погіршилося. Це означає, що ситуація щодо управління борговими зобов'язаннями у контексті оцінюваного коефіцієнта, є вкрай поганою – мінімальне значення за шкалою;

1 бал – значення коефіцієнта у звітному періоді не рівне еталонному, та в порівнянні з попереднім періодом не змінилося, тобто наявна ситуація негативною стагнації;

2 бали – значення коефіцієнта у звітному періоді не рівне еталонному, однак:

– або наявний резерв для його поліпшення (значення коефіцієнта в порівнянні з попереднім періодом покращилося);

– або тенденція на погіршення ситуації не є закріпленою в динаміці (у попередньому періоді значення коефіцієнта було еталонним);

3 бали – значення коефіцієнта у звітному періоді рівне еталонному, однак:

– або наявна тенденція до його погіршення (значення зменшилося в порівнянні з попереднім періодом, однак залишилося в межах еталонного);

– або тенденція на поліпшення ситуації з борговими зобов'язаннями не є закріпленою в динаміці (у попередньому періоді значення коефіцієнта не дорівнювало еталонному);

4 бали – значення коефіцієнта у звітному періоді рівне еталонному, та в порівнянні з попереднім періодом не змінилося, тобто наявна ситуація позитивною стагнації;

5 балів – значення коефіцієнта у звітному періоді рівне еталонному та в порівнянні з попереднім періодом покращилося. Тобто ситуація щодо управління борговими зобов'язаннями у контексті оцінюваного коефіцієнта, є прийнятною – максимальне значення за шкалою.

Таким чином, наявна чітка логічна градація між балами, причому, кожний наступний бал є логічно послідовним – від мінімального до максимального. Зауважимо, що чим більше значення показника ризику, тим менший рівень невизначеності умов управління борговими зобов'язаннями. Виходячи з наявної групи показників оцінки, їх еталонних значень та бальної шкали розраховується інтегральний показник оцінки ризику управління борговими зобов'язаннями. Розрахунок даного показника будемо здійснювати за такою формулою:

$$R = e^Q \cdot \sum_{i=1}^n \omega_i B_i, \quad (1)$$

$$\sum_{i=1}^n \omega_i = 1, \quad 0 \leq Q \leq 1,$$

де R – інтегральний показник ризику управління борговими зобов'язаннями;

ω_i – питома вага i -го показника (коефіцієнта);

B_i – бальне значення i -го показника (коефіцієнта), яке лежить в межах $[0;5]$;

n – кількість показників;

Інтегральний показник оцінки ризику управління борговими зобов'язаннями є величиною, яка характеризує умови невизначеності та конфліктності, іманентні процесу оцінювання ситуації з фінансовими борговими зобов'язаннями. Отримане значення показника повинно бути інформативним у контексті прийняття конкретних управлінських рішень, а тому визначимо зони ризику і розподілимо їх для інтерпретації результатів. Для інтерпретації результатів виділимо чотири зони ризику:

1. Безризикова зона – область, в якій наявність фінансових боргових зобов'язань супроводжується зростанням економіки держави, покращенням основних соціально-економічних показників розвитку.

2. Допустима зона – область, у межах якої наявність фінансових боргових зобов'язань дозволяє зберігати тенденції до зростання економіки держави, покращення певних соціально-економічних показників розвитку.

3. Критична зона – область, у межах якої наявність фінансових боргових зобов'язань може спричинити спад економіки, погіршення певних соціально-економічних показників розвитку. Економічна ситуація у цій зоні може призвести до неконтрольованого зростання зобов'язань.

4. Катастрофічна зона – область кризового стану, за якого спад економіки супроводжується погіршенням основних соціально-економічних показників розвитку та виникає ймовірність дефолту.

ВИСНОВКИ

Запропоновано новий підхід оцінки ризиків управління борговими зобов'язаннями на основі використання відповідного інтегрального показника, що дозволяє отримати адекватні результати, на основі яких формуються ефективні управлінські рішення. Інтегральний показник ризику управління борговими зобов'язаннями здатний об'єднати низку різних за економічним змістом та вагомістю одиниць вимірювання і чинників, в тому числі й інтегральний показник оцінки ризику реструктуризації боргових зобов'язань та визначає міру ризику, яка характеризує умови функціонування держави, відображаючи можливі наслідки управління борговими зобов'язаннями.

Список використаних джерел

1. Калитчук В. Ризики державних боргових зобов'язань. Наукові праці НДФІ. 2007. Вип. 4. С. 24–30.
2. Багиева М. Концептуальные основы анализа и оценки рисков предприятия: Учеб. пособие: СПбУЭФ, 2001. 51 с.
3. Вітлінський В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику: монографія. К.: ДЕМІУР, 1996. 212 с.

4. Гранатуров В., Шевчук О. Ризики підприємницької діяльності. Проблеми аналізу: монографія. К.: Зв'язок, 2000. 150 с.
5. Сулим М. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч. посіб. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2003. 196 с.
6. Лапуста М., Шаршукова Л. Риски в предпринимательской деятельности: монографія. М.: ИНФРА-М, 1998. 223 с.
7. Бузько И., Трунина И., Загирняк М. Экономический риск и управление деятельностью предприятия: уч. пос. К.: 1996. 136 с.
8. Корнійчук М., Совтус І. Ризик і надійність. Економіко-стохастичні методи й алгоритми побудови систем: монографія. К.: КНЕУ, 2000. 210 с.
9. Христиановский В., Щербина В., Полшков Ю. Экономический риск и методы его измерения: учеб. пособ. Донецк: ДонГУ, 1999. 250 с.
10. Смоляк В. Алгоритмізація процедури оцінки ризику діяльності підприємств. Управління розвитком. 2004. № 2. С. 104–105.

БАЛЕЦЬКА

Зоя Володимирівна
Zoya.miori@gmail.com

УДК 339.5

ЛАПІН

Олексій Володимирович
a.v.lapin@mzeid.in**КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ
ПІДПРИЄМСТВ В ПРОЦЕСІ ВИХОДУ НА
НОВІ РИНКИ ЗБУТУ**студент, Одеський
національний політехнічний
університет**THE CONCEPTUAL MODEL OF
ORGANIZATIONAL AND ECONOMICAL
SUPPORT OF EXPORT ACTIVITY FOR
MANUFACTURING ENTERPRISES IN
CONDITIONS OF ENTERING A NEW
MARKET**к.е.н., доцент, викладач,
Одеський національний
політехнічний університет

Стаття присвячена дослідженню організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничих підприємств в умовах виходу на нові ринки збуту. В статті обґрунтовано важливість системи організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності на підприємстві та запропоновано власну концептуальну модель організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності, створену за алгоритмічним принципом.

Статья посвящена исследованию организационно-экономического обеспечения экспортной деятельности производственных предприятий в условиях выхода на новые рынки сбыта. В статье обоснована важность системы организационно-экономического обеспечения экспортной деятельности на предприятии и предложена собственная концептуальная модель организационно-экономического обеспечения экспортной деятельности, созданную по принципу алгоритма.

The article is devoted to research of organizational and economical support of export activity for manufacturing enterprises in conditions of entering a new market. The article justifies an importance of organizational and economical support of export activity and offers another conceptual model of organizational and economical support of export activity, which is based on the principle of algorithm.

Ключові слова: експортна діяльність, організаційно-економічне забезпечення, нові ринки збуту, зовнішньоекономічна діяльність

Ключевые слова: экспортная деятельность, организационно-экономическое обеспечение, новые рынки сбыта, внешнеэкономическая деятельность

Keywords: export activity, organizational and economic support, new markets, foreign economic activity

ВСТУП

У процесі розвитку української економіки все більша кількість виробничих підприємств приймає рішення про вихід на зарубіжні ринки збуту. Сфера зовнішньоекономічної діяльності є дуже динамічною, її умови постійно змінюються, а наукові роботи швидко втрачають актуальність. На сучасному етапі вивчення експортної діяльності підприємств застосовується комплексний підхід для дослідження інструментарію забезпечення експорту. Проте для стадії виходу на нові ринки та початку експорту особливо важливим виступає його організаційно-економічне забезпечення. Організаційні та економічні інструменти управління часто застосовують спонтанно, хаотично, та не передбачають спланованої чіткої моделі дій при виході на новий ринок. Проте важливість організаційно-економічних елементів забезпечення експорту, таких як вибір способу виходу на ринок, складання маркетингової стратегії та ін. грають одну

з найважливіших ролей в успішності виходу виробничого підприємства на міжнародний ринок. Тому наявність конкретної моделі організаційно-економічного забезпечення може суттєво спростити процес інтернаціоналізації виробничих підприємств України.

МЕТА РОБОТИ

Головна мета роботи – сформулювати концептуальну організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничих підприємств в умовах виходу на нові ринки збуту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою статті є наукові праці та матеріали періодичних видань. Під час написання статті застосовано методи аналізу і синтезу, узагальнення, порівняння, системного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Організація зовнішньоекономічної діяльності експортних підприємств та її експортна складова є предметом ґрунтовних теоретичних та практичних досліджень багатьох науковців по всьому світу, в тому числі й українських. Дослідження окремих елементів організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності проведені у роботах Д. Козаченко [1], Л. Малиця [2], В. Залізняка [3]. Розвитку експортного потенціалу як на рівні підприємств, так і регіонів присвячені праці В. Отенко [4], В. Матвєєва [5], Н. Бутаса [6]. Узагальнення сутності експортної діяльності підприємств та формування методики її діагностики проведено у роботах М. Нагірної [7].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Організаційно-економічне забезпечення експортної діяльності – це сукупність інструментів і методів, які дозволяють побудувати систему експортної діяльності підприємства найефективнішим способом. До організаційних інструментів, які може використовувати виробниче підприємство в процесі управління зовнішньоекономічною діяльністю, відносять [8]: внутрішньокорпоративні механізми управління компанією; механізми управління технологічної та технічної базою підприємства; механізми управління персоналом; механізми управління попитом на продукцію підприємства методами маркетингу; розробка цінової стратегії для мінімізації собівартості продукції; впровадження інноваційних концепцій управління підприємством. У загальному вигляді система організаційних інструментів може бути представлена як сукупність двох рівнозначних елементів: вплив на структуру управління (регламентація діяльності і нормування в системі управління) і на процес управління (підготовка, прийняття, організація виконання і контроль за управлінськими рішеннями).

Сутність економічних інструментів полягає в тому, щоб через вплив на економічні інтереси співробітників компанії та інших осіб, які беруть участь в економічній діяльності компанії за допомогою економічних важелів (заробітної плати, премій, прибутку, податків, пільгових цін тощо) організувати ефективне управління виробництвом. В основі даних інструментів лежить матеріальне стимулювання, спрямоване на підвищення відповідальності та зацікавленості менеджерів у прийнятті ефективних управлінських рішень, а також стимулювання співробітників проявляти ініціативу при вирішенні поставлених завдань без спеціального розпорядчого впливу [9]. Економічні методи забезпечення спираються на всі важелі господарювання: прибуток, фінанси, кредити, рентабельність, фондівдачу, заробітну плату тощо.

Одна з моделей організації експортної діяльності, яка відображає організаційно-економічного забезпечення виходу компаній на зарубіжні ринки це трикомпонентна модель експортної діяльності підприємства, запропонована Аль-Оста С.А.–А. [10]. Особливістю моделі є те, що в її межах експортна діяльність підприємства подана як наслідок перетворення передекспортної діяльності у форму операції з експорту шляхом реструктуризаційних адаптивних змін. Така модель експортної діяльності загалом і її перед-

експортний компонент зокрема, характерні для підприємств, що знаходяться на різних рівнях інтернаціоналізації діяльності, тобто як для тих, хто здійснює випадковий експорт, так і для підприємств, які систематично постачають продукції на зарубіжні ринки збуту.

Найважливішим для цього дослідження є те, що в цій моделі чітко виділені саме організаційно-економічні функції підприємства, а саме: становлення зовнішньоекономічних інтересів; аналіз кон'юнктури міжнародного ринку; розроблення стратегії експортної діяльності; аналіз і розрахунок цін, проробка конкурентних матеріалів; проведення рекламної кампанії; пошук та вибір іноземного контрагента.

Проте у такого визначення організаційно-економічного забезпечення можна виділити наступні недоліки. Організаційно-економічне забезпечення присутнє на протязі всієї кожного етапу експортної діяльності підприємства, а не тільки у перед експортному періоді, тому на нашу думку його потрібно виділити у кожній компоненті. Оцінка експортного потенціалу представлена автором як виробничо-господарська функція, але розвиток експортного потенціалу, на нашу думку, також є питанням скоріш організаційно-економічного забезпечення. До того ж, на трикомпонентній моделі не відображений момент переходу підприємства до нових етапів експортної діяльності. Дослідивши та проаналізувавши, як представлені моделі та інструменти організаційно-економічного забезпечення у роботах сучасних вітчизняних науковців, можемо зробити висновок, що існують глобальні моделі експортної діяльності підприємства, проте не сформовано моделі виключно організаційно-економічного забезпечення. Інструментарію організаційно-економічного забезпечення приділяється увага у наукових роботах, проте немає сформованої моделі. До того ж, питання організаційно-економічного забезпечення у контексті виробничих підприємств не є достатньо вивченим.

Для створення моделі організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничого підприємства перш за все необхідно визначитися з концепцією. Проаналізувавши, які моделі вже є розглянуто та сформовано у науковому середовищі, ми пропонуємо зосередитися у моделі на наступних аспектах.

По-перше, нова модель повинна акцентувати увагу саме на організаційно-економічному забезпеченні експортної діяльності та організаційному та економічному інструментарії.

Другий аспект формування моделі організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності – акцент на тому, що модель розроблюється для виробничого підприємства. Це змушує враховувати фактори, які є характерними саме для виробництва, а не торгової фірми або, компанії, що займається послугами. Так, виробниче підприємство має змогу безпосередньо в своїх межах вдосконалювати та змінювати характеристики товару. Інша важлива особливість – у виробничого підприємства, зазвичай, на так сильно розвинуті адміністративні підрозділи, відділи управління персоналом, маркетингу та після продажного сервісу.

Третій аспект, який було використано у побудові моделі – це принцип алгоритму. Поняття алгоритму – одне з основних понять в програмуванні та інформатики. Це послідовність команд, призначена виконавцю, в результаті виконання якої він повинен вирішити поставлену задачу. Алгоритм повинен описуватися на формальній мові, яка виключає неоднозначність тлумачення. Виконавець може бути людиною або машиною. Виконавець повинен вміти виконувати всі команди, що становлять алгоритм. Безліч можливих команд звичайно і спочатку суворо задано. Дії, що виконуються за цими командами, називаються елементарними. Запис алгоритму на формальному мові називається програмою. Іноді саме поняття алгоритму ототожнюється з його записом, так що слова «алгоритм» і «програма» – майже синоніми. Невелике розходження полягає в тому, що під алгоритмом, як правило, розуміють основну ідею його побудови [11]. У процесі створення моделі організаційно-економічного забезпечення експортної

діяльності в процесі виходу на новий ринок збуту буде спроба використати саме принцип побудови алгоритму, тобто описувати ряд дій у результаті яких буде вирішена поставлена задача, в даному випадку – створення ефективної системи організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності на виробничому підприємстві.

Четвертий принцип побудови моделі – вона повинна бути гнучкою, адаптуватися до різних галузей виробництва та легко та зручно конкретизуватися.

Це змушує враховувати фактори, які є характерними саме для виробництва, а не торгової фірми або, компанії, що займається послугами. Так, виробниче підприємство має змогу безпосередньо в своїх межах вдосконалювати та змінювати характеристики товару. Інша важлива особливість – у виробничого підприємства, зазвичай, на так сильно розвинуті адміністративні підрозділи, відділи управління персоналом, маркетингу та після продажного сервісу.

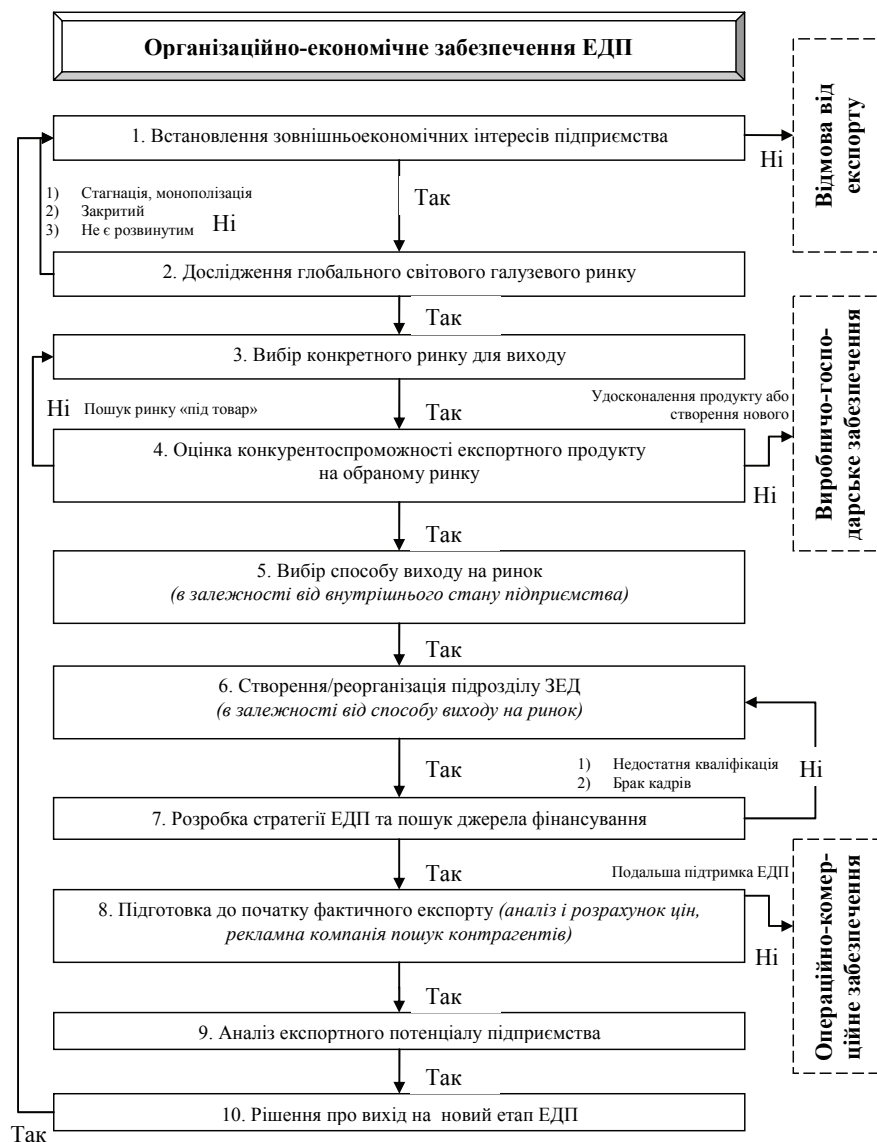

Рис. 1. Концептуальна модель організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничого підприємства в процесі виходу на новий ринок збуту [власна розробка]

Згідно з концепцією умов виходу на нові ринки збуту, головними алгоритмічними ланками організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничого підприємства є наступні: встановлення зовнішньоекономічних інтересів підприємства; дослідження глобального світового галузевого ринку; вибір конкретного ринку для експорту та обґрунтування економічної доцільності експорту; оцінка конкурентоспроможності експортного продукту на обраному ринку; вибір способу виходу на ринок (в залежності від фінансово-господарського стану підприємства); створення або реорганізація підрозділу ЗЕД (в залежності від обраного способу виходу на ринок); розробка стратегія експортної діяльності підприємства та пошук джерела фінансування; підготовка до фактичного експорту (розрахунок цін, рекламна компанія, пошук контрагента тощо); аналіз експортного потенціалу підприємства прийняття рішення про вихід на новий етап експортної діяльності.

На базі проведеного дослідження було сформовано власну концептуальну модель організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності виробничого підприємства в процесі виходу на новий ринок збуту зазначена рис. 1.

В центрі сформованої моделі – саме організаційно-економічне забезпечення. Виробничо-господарське та операційно-комерційне забезпечення залишається у даній концептуальній моделі поза увагою. Важливо зазначити, що дану модель легко конкретизувати та застосовувати на практиці. До того ж, вона є довгостроковою, бо включає в себе в тому чисті можливість виходу на новий етап експортної діяльності. Алгоритмічні зв'язки моделі можуть та повинні розширюватися та конкретизуватися в залежності від специфіки середовища, в якому оперує підприємство.

ВИСНОВКИ

Організаційно-економічне забезпечення експортної діяльності – дуже важлива частина управління зовнішньоекономічною діяльністю будь-якого підприємства. Ефективність експорту залежить насамперед від доцільності застосування тих чи інших організаційних та економічних інструментів управління. В сучасних економічних умовах виробничі підприємства постійно знаходяться у процесі пошуку нових ринків збуту. Тому систематизація організаційно-економічного забезпечення експортної діяльності підприємства є невід'ємною частиною обов'язків менеджера ЗЕД. Запропонована концептуальна модель

призначена систематизувати процес організаційно-економічного забезпечення та підвищити ефект від виходу на нові ринки збуту шляхом ретельного стратегічного управління.

Список використаних джерел

1. Козаченко Д.М. Удосконалення технічного забезпечення та технологій експортних перевезень зернових вантажів в Україні / Д.М. Козаченко, Р.Г. Коробйова, Р.Ш. Рустамов // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2015. – №4. – С. 121–127.
2. Малярець Л.М. Аналіз ефективності експортно-імпортної діяльності підприємства для її стратегічного контролінгу / Л.М. Малярець, Г.В. Моргун. // Бізнес Інформ. – 2015. – №1. – С. 165–171.
3. Залізнюк В.П. Прогнозування ефективності маркетингової стратегії експортної діяльності підприємства / В.П. Залізнюк // Економіка і організація управління. – 2014. – №3. – С. 99–103.
4. Отенко В.І. Оцінка рівня експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств: методичне забезпечення / В.І. Отенко, І.О. Бараннік // Бізнес Інформ. – 2017. – №4. – С. 256–261.
5. Матвеев В.В. Експортний потенціал підприємства: сутність і особливості формування / В.В. Матвеев, І.К. Ярмоленко // Ефективна економіка. – 2015. – № 1.
6. Бугас Н.В. Експортний потенціал у системі зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства / Н.В. Бугас, Ю.А. Пилипенко // Вісник КНУТД. – 2015. – №6 (93). – С. 34–38.
7. Нагірна М.Я. Інструментарій етіологічної діагностики експортно-імпортної діяльності підприємств / М.Я. Нагірна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2015. – № 12 (2). – С. 81–86.
8. Пыткин А.Н. Организационные и экономические инструменты управления предприятиями энергетики в конкурентной среде / А.Н. Пыткин, А.И. Хисанова // Российское предпринимательство. – 2013. – №15. – С. 109–122.
9. Вершигора Е.Е. Менеджмент / Е.Е. Вершигора – М.: ИНФРА-М, 2007. – С. 214–248.
10. Аль-Оста С.А. Трикомпонентна модель експортної діяльності підприємства / С.А. Аль-Оста // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2015. – № 1. – С. 213–220.
11. Борисенко В.В. Основы программирования / В.В. Борисенко. – М.: Интернет университет информационных технологий, 2005. – 345 с.

КОСТАКОВА

Ліна Дмитрівна

linakostakova@gmail.com

старший викладач,
Донецький національний
університет економіки і
торгівлі імені Михайла
Туган-Барановського

УДК 338.5-048.455:[658:622](045)

СТРУКТУРИЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

STRUCTURING OF COST MANAGEMENT CONCEPTS

Дана стаття висвітлює сутність концепцій управління витратами з огляду на їх змістове навантаження, видову структуризацію та вміння застосовувати їх в практичній діяльності для побудови ефективної системи управління витратами в умовах діяльності промислових підприємств.

Данная статья освещает сущность концепций управления затратами с учетом их содержательной части, видовую структуризацию и умение применять их в практической деятельности для построения эффективной системы управления затратами в условиях деятельности промышленных предприятий.

This article reveals the content of the concepts of cost management, types of structures and the ability to apply them in practical activities to build effective system of cost management in the activity of industrial enterprises.

Ключові слова: концепція управління витратами, видова структура, ефективність, система управління витратами

Ключевые слова: концепция управления затратами, видовая структура, эффективность, система управления затратами

Keywords: concept of cost management, type structure, efficiency, cost management system

ВСТУП

За час становлення суспільства, категорія «витрати» займала одну з головних позицій у житті кожної людини: при веденні її господарства, формуванні сімейного бюджету, тощо. З розвитком економічних відносин дане поняття стало невід'ємною частиною процесу визначення ефективності діяльності суб'єктів підприємницької діяльності та з кожним новим витком розвитку економіки привертало до себе все більше уваги провідних економістів, наукових дослідників та підприємців взагалі.

Дослідження проблематики витрат підприємств, що формують собівартість їх продукції дали змогу висунути наступну гіпотезу: механізм управління витратами на підприємствах є складним та багатограним, має ряд специфічних функцій та притаманних лише тому чи іншому підприємству елементів. Крім того ефективність його побудови залежатиме від обраної концепції управління витратами.

Зважаючи на вище сказане, постає необхідність дослідження відповідних концепцій з позиції аналізу основних їх складових та подальшого синтезу найбільш прийнятної для промислових підприємств.

Наукове обґрунтування концептуальних засад управління витратами розпочато ще у 1936 р. у роботах Д. Гаррісона, що започаткував концепцію управління витратами «директ-костинг». Наукова думка щодо розробки концепцій управління витратами отримала своє продовження в роботах Р. Купера, Р. Каплана, Р. Коуза, О.Уільямсона, Арманд В. Фейгенбаума,

Дж. Шанка, та ін., проте і сьогодні дискусії навколо них є актуальними.

Питанням застосування сучасних концепцій управління витратами промислових підприємств присвятили свої праці Ю.Д. Маляревський, С.В. Лабунська, А.А. Пилипенко, Н.П. Карачина, А.В. Череп, Н.В. Гришко, Г.І. Хотинська, Т.І. Зосименко, Ентоні А. Аткинсон, Г.М. Кононенко, М.Г. Грецак, О.О. Орлов, Ю.С. Цал-Цалко, Г.В. Козаченко та інші.

Вище названі науковці у своїх роботах докладно висвітлюють сутність та основні складові базових концепцій управління витратами, аналізують їх переваги та недоліки. Але поряд з тим єдиної думки з приводу того, використання яких саме концепцій може бути ефективним, на сьогоднішній день не визначено. Це обумовлюється особливостями діяльності підприємств та різними стратегіями, яких вони дотримуються.

МЕТА РОБОТИ полягає у розкритті сутності концепцій управління витратами через надання характеристики їх основних складових та структуризації за відповідними видами задля побудови ефективного механізму управління витратами.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основу написання даної публікації покладено застосування таких наукових методів дослідження, як узагальнення, типологія, наукова абстракція, порівняння, групування, аналіз, синтез, деталізація та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ

Слово концепція походить від латинської, що в перекладі означає систему поглядів, єдиний визначальний задум [1].

Концепція за своїм призначенням інтегрується у відповідний об'єкт, для пошуку логічних роз'яснень та закономірностей. Виходячи з цього, під концепцією управління витратами слід розуміти базовий задум, який спрямований на розробку та реалізацію управлінських рішень з метою ефективного використання сукупних ресурсів підприємства в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

З метою підвищення ефективності управління витратами науковцями було сформовано та обґрунтовано ряд концепцій, які прийнято поділяти за такими видами, як:

- функціональні;
- структурні;
- змішані.

Функціональні концепції ґрунтуються на облікових характеристиках витрат і стосуються бухгалтерської сторони управління витратами. Щодо структурних концепцій, то вони розглядають витрати як об'єкт управління не стільки в обліковому, скільки в економічному плані. Змішані концепції об'єднують в собі як функціональну, так і структурну складову.

Розглянемо більш детально, які саме концепції управління витратами належать до функціональних, структурних та змішаних, а також проведемо дослідження стосовно часу їх виникнення, розробників тих чи інших концепцій та їх основну ідею (табл. 1; 2; 3).

Таблиця 1

Структурні концепції управління витратами

№ п/п	Час виникнення концепції	Розробники концепції	Назва концепції	Економічна сутність та значення концепції
1	2	3	4	5
1.	50-ті рр. XX ст.	Таїті Оно, корпорація Тойота	Концепція ощадливого виробництва (lean production)	Головна мета ощадливого виробництва – ліквідація дій, які поглинають час і ресурси, не створюючи цінності, а також формування умов, при яких всі інші дії вишиковуються в безперервний потік.
2.	60-ті р.р. XX ст.	Міністерство оборони США	Концепція життєвого циклу продукції LCC (lifecycle costing) або TLCC (to-tal-life-cycle costing)	Описує процес управління витратами на виготовлення продукту на всіх стадіях його життєвого циклу.
3.	70-ті р.р. XX ст.	Корпорація Хегох	Бенчмаркінг витрат	Включає: порівняння схожих або однакових виробів конкурентів за критерієм витрат на їх виробництво; аналіз процесу формування витрат під час просування товару до споживача; моніторинг патентів та ліцензій з метою уникнення порушень та інше.
4.	80-ті р.р. XX ст.	Ясухіро Монден, Сейзо Ікута та ін.	Концепція “кайзен-костинг”	ґрунтується на процесі поступового зниження витрат на етапі виробництва продукції, в результаті якого досягається необхідний рівень собівартості та забезпечується прибутковість фірми.
5.	80-ті р.р. XX ст.	М. Портер	Концепція ланцюжка цінностей	Підкреслює необхідність “виходу” за межі підприємства і налагодження взаємного співробітництва з усіма учасниками ланцюжка цінностей з метою створення високоефективних систем формування вартості.
6.	80-ті р.р. XX ст.	Ф.Визер, Д.Грін, Г. Давенпорт	Концепція альтернативних витрат	ґрунтується на тому, що будь-яке фінансове рішення приймається у результаті порівняння альтернативних витрат, і його реалізація означає відмову від усіх інших альтернативних варіантів.
7.	80-ті р.р. XX ст.	М. Портер	Концепція управління конкурентоспроможними витратами	Сутність концепції складається в послідовному вимірюванні причинно-наслідкових витрат і виборі їх оптимального рівня. В сучасних умовах така концепція забезпечує стійкий рівень конкурентоспроможності підприємства.

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
8.	80-90 –ті р.р. XX ст.	Р. Купер, Р. Каплан	Концепція ABC (activity based costing)	Ключовим поняттям концепції є поняття діяльності, яка споживає ресурси. Основою застосування на практиці є найбільш точний розподіл накладних витрат на кінцеві продукти або послуги через бізнес-процеси підприємства.
9.	90-ті р.р. XX ст.	Дж. Шанк, В. Говіндараджан	Концепція стратегічного позиціонування	Включає до сфери управлінського обліку і аналізу витрат докладну інформацію про стратегічний розвиток підприємства, галузі і економіки в цілому.
			Концепція стратегічного управління витратами SCM (strategic cost management)	Базується на фундаментальних поняттях і принципах стратегічного менеджменту. Вона з'явилася в результаті злиття трьох напрямів: аналізу ланцюжків цінностей, стратегічного позиціонування та аналізу витратотворюючих факторів.

Таблиця 2

Змішані концепції управління витратами

№ п/п	Час виникнення концепції	Розробники концепції	Назва концепції	Економічна сутність та значення концепції
1.	1956 р.	Арманд В. Фейгенбаум	Концепція витрат, що пов'язана з якістю	Зорієнтована на зниження витрат за рахунок поліпшення управління якістю, що дозволяє підприємству отримувати відповідні конкурентні переваги. Концепція стверджує, що якість продукції повинна гарантувати споживачеві, як задоволення його вимог та надійність продукції, так і зниження витрат на її придбання.
2.	80-ті р.р. XX ст.	Шерер, Остер, Каплан, Дікін, Махер та ін.	Концепція витратотворюючих факторів	Полягає у тому, що на витрати підприємства впливають ряд факторів, як структурних, так і функціональних. До структурних відносять масштаб діяльності, обсяг інвестицій, горизонтальну і вертикальну інтеграцію тощо. Функціональні фактори включають ефективність виробництва продукції, управління збутом, якість планування, нормування і контролю за витратами.
3.	90-ті р.р. XX ст.	Міністерство охорони довколишнього середовища Німеччини	«Енвайронментал костинг» (environmental costing) або Environmental Cost Management	Концентрує увагу на постійному моніторингу та можливіму запобіганню екологічних витрат. Екологічні витрати поділяються на дві категорії: явні та неявні. Явні витрати включають витрати на модифікацію технологій і процесів, витрати на очищення та утилізацію тощо. Неявні витрати в основному пов'язані з інфраструктурою, необхідною для моніторингу екологічних аспектів діяльності підприємства.

Таблиця 3

Функціональні концепції управління витратами

№ п/п	Час виникнення концепції	Розробники концепції	Назва концепції	Економічна сутність та значення концепції
1.	60-ті р.р. XX ст.	Тоширо Хіромото, корпорація Тойота	Концепція цільової собівартості (target costing)	Передбачає розрахунок собівартості виробу, виходячи з попередньо встановленої ринкової ціни його реалізації.
2.	60-70-ті р.р. XX ст.	Р.Коуз, О.Вільямсон	Концепція трансакційних витрат	Базовою основною ідеєю даної концепції є той факт, що в будь-якій економіці є два види витрат: виробничі та трансакційні.
3.	поч. 90-х рр. XX ст.	Б. Стюарт, Д. Стерн	Концепція доданої вартості	Складові витрат розглядаються на всіх стадіях додавання вартості, починаючи із закупівель сировини і матеріалів і закінчуючи реалізацією власної продукції.
4.	1936 р. XX ст.	Д. Гаррісон	Концепція «директ-костинг»	Всі витрати діляться на змінні і постійні. Постійні накладні витрати не включаються до собівартості продукції, а відносяться безпосередньо на рахунок прибутків і збитків в тому періоді, коли вони відбулися.

Дослідивши зміст концепцій управління витратами на підставі наведених вище таблиць, нами встановлено, що на практиці вони зазвичай застосовуються у певних комбінаціях, деякі з них є синтезом двох або більшої їх кількості (наприклад, концепція стратегічного управління витратами) та включають одну або декілька систем управління витратами.

Разом з тим, на сьогоднішній день недостатньо розробленими залишаються питання відносно синтезу концепцій управління витратами, які мали б стати основою у побудові дієвого механізму управління витратами.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження слід зазначити наступне:

- концепція управління витратами є базовою ідеєю, що спрямована на ефективне використання сукупних ресурсів підприємства в тактичній та стратегічній перспективі.
- в своїй природі є досить значна кількість концепцій управління витратами які за видами поділяються на структурні, функціональні та змішані;
- на практиці концепції управління витратами зазвичай застосовуються у певних комбінаціях, деякі з них є синтезом двох або більшої їх кількості.
- розробка концепцій управління витратами є базою для вибору ефективних систем управління витратами,

які суб'єкти підприємницької діяльності мають право самостійно обирати та на їх основі будувати дієві механізми управління витратами.

Список використаних джерел

1. Гришко Н.В. Сучасні концепції управління витратами промислових підприємств / Н.В. Гришко // Научный журнал «Культура народов Причерноморья». – 2007. – №99. – С. 33-38.
2. Грещак М.Г. Управління витратами: [навч. посіб.] / М.Г. Грещак, О.С. Коцюба. - К.: КНЕУ, 2008. – 258 с.
3. Зосименко Т.І. Концептуально-методичні основи вітчизняного та іноземного досвіду управління витратами / Т.І. Зосименко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_35/21.htm.
4. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства: [монографія] / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов. – К.: Лібра, 2007. – 320 с.
5. Несвет В.І. К вопросу формирования концепции управления себестоимостью продукции / В.И. Несвет // Вісник економічної науки України. – 2006. – №1(9). – С. 109–113.
6. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: [монографія]. - II ч. / А.В. Череп – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 368 с.

КИР'ЯЗОВА

Тетяна Олександрівна

УДК 336.225.53

ЧУЛАК

Наталія Іванівна

**ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ: ПРОБЛЕМИ
ЗАСТОСУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ****TAX BENEFITS: PROBLEMS OF
APPLICATION AND DIRECTIONS
FOR THEIR DECISION***к.е.н., ст. викладач, Одеський
національний економічний
університет**студент, Одеський національний
економічний університет*

Стаття присвячена дослідженню проблем пільгового оподаткування в Україні. У статті визначено вплив податкових пільг на доходи бюджету та інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств. Розглянуто можливості застосування зарубіжної практики стимулювання НДДКР. Визначено шляхи вирішення проблем пільгового оподаткування.

Статья посвящена исследованию проблем льготного налогообложения в Украине. В статье определено влияние налоговых льгот на доходы бюджета и инвестиционно-инновационную деятельность предприятий. Рассмотрены возможности применения зарубежной практики стимулирования НИОКР. Определены пути решения проблем льготного налогообложения.

The article is devoted to the investigation of the problems of preferential taxation in Ukraine. The article defines the impact of tax benefits on budget revenues and investment and innovation activities of enterprises. The possibilities of applying foreign practice of stimulating R & D are considered. The ways of solving the problems of preferential taxation are determined.

Ключові слова: податкові пільги, втрати доходів бюджету, інвестиційний податковий кредит, модель впливу податкових пільг, проблеми пільгового оподаткування, шляхи зменшення податкових втрат

Ключевые слова: налоговые льготы, потери доходов бюджета, инвестиционный налоговый кредит, модель влияния налоговых льгот, проблемы льготного налогообложения, пути уменьшения налоговых потерь

Keywords: tax benefits, budget revenue losses, investment tax credit, the model of tax benefits, problems of preferential taxation, ways to reduce tax losses

ВСТУП

У сучасних економічних реаліях проблеми пільгового оподаткування і забезпечення ефективного цільового використання вивільнених за рахунок податкових пільг коштів набувають особливої уваги та актуальності, оскільки дохідна частина бюджету України формується, в основному, за рахунок податкових надходжень, а пільги безпосередньо впливають на обсяг податків та зборів. Неефективне, економічно необґрунтоване надання податкових пільг сприяє багатомільярдним втратам доходів бюджету.

Серед засобів державного регулювання економіки провідна роль належить податковому регулюванню, основним напрямком якого є покращення умов функціонування реального сектору економіки в напрямку, по-перше, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, а по-друге, стимулювання пріоритетних напрямів розвитку держави та підвищення конкурентоздатності економіки України на світовій арені. Основним завданням податкових реформ у цьому напрямку має стати перевага регулятивного потенціалу над фіскальним спрямуванням податкової політики, що переведе акцент з мобілізації доходів до бюджету в напрямку стимулювання економічного розвитку держави. Реалізувати наведене завдання можливо за рахунок використання інструментів податкового регу-

лювання, основними з яких виступають податкові пільги.

Питання доцільності застосування податкових пільг завжди було й буде актуальним для України. Багато дискусій вчених та науковців зосереджено навколо порівняльної ефективності двох моделей оподаткування: у першій широко застосовуються податкові пільги за доволі високими ставками податків, у другій – пільг немає, але ставки податків нижчі, ніж у першій моделі. На сучасному етапі розвитку податкових пільг актуальним є визначення впливу податкових пільг на доходи бюджету та інвестиційно-інноваційну діяльність суб'єктів господарювання, виявлення проблем пільгового оподаткування, пошук можливих шляхів їх вирішення, вдосконалення законодавчого та адміністративного регулювання процесу пільгового оподаткування та дієвості, ефективності та раціональності наданих податкових пільг.

Значна увага проблемам визначення впливу податкових пільг на формування дохідної частини бюджету, а також виявлення недоліків й удосконалення системи пільгового оподаткування приділяється в роботах вітчизняних науковців: Іванов Ю.Б., Майбузов І.А., Соколовська А.М., Крисоватий А.І., Василевська Г.В., Точиліна І.В., Кміть В.М., Жук Ю.І., Лебедзевич Я.В., Найдено О.Є, Паянок Т.М., Назаренко Г.В. та інші.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні теоретичних та практичних аспектів пільгового оподаткування в Україні, визначенні впливу податкових пільг на доходи бюджету та інвестиційно-інноваційну діяльність суб'єктів господарювання, виявленні основних актуальних проблем податкових пільг та обґрунтування можливих шляхів їх вирішення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нормативною та інформаційною основою роботи стали нормативно-правові акти, наукові праці, матеріали періодичних видань, монографії та ресурси Internet. Під час виконання дослідження використано методи аналізу, порівняння, узагальнення, спостереження, класифікації, системного підходу, абстрагування та групування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Незважаючи на те, що велика кількість науковців працюють у напрямку вдосконалення процесу пільгового оподаткування, багато питань ще залишаються не вирішеними. Аналіз економічної літератури дозволив узагальнити існуючі суттєві проблеми податкових пільг в такі групи: проблеми нормативно – правового характеру (відсутність належного законодавчого і наукового тлумачення сутності пільг; нестабільність податкових пільг та ускладнення податкового законодавства; звуження податкової бази та зменшення можливостей для скорочення податкової ставки; відсутність системи централізованої оцінки ефективності пільг та норм цільового використання вивільнених коштів; не передбачено обов'язку платника податків з надання інформації про результати використання податкових пільг та не встановлена відповідальність платників податків за неправдиву інформацію у Звіті про пільги), методичні (відсутність обґрунтованості введення пільг та визначеного переліку задач, що мають виконуватися податковими пільгами; відсутність методики розрахунку втрат бюджету; системні розбіжності даних ДФС України й Міністерства фінансів України), організаційні (створення нерівномірного податкового навантаження та

нерівних умов функціонування суб'єктів господарювання; втрата фіскальної ефективності, раціональності та нейтральності щодо умов ринкової конкуренції; спрямування пільг на задоволення інтересів та потреб окремих суб'єктів господарювання (представників влади); невідповідність практики пільгового оподаткування цілям податкової політики; низький рівень інноваційної діяльності в депресивних регіонах), адміністративні проблеми (відсутність ефективної системи адміністрування податкових пільг; необхідність забезпечення функціонування складної та високовитратної системи адміністрування податкових пільг та процесу цільового використання коштів) та проблеми втрат бюджету (створення можливостей для використання пільгового оподаткування в схемах мінімізації чи ухилення від сплати податків; зменшення надходжень до бюджету).

3) запровадження у депресивних регіонах, які отримують дотації вирівнювання з Держбюджету, цільових податкових пільг для фінансування інноваційної діяльності підприємств з метою розвитку економічного потенціалу цих районів;

ДФС України щоквартально формує та затверджує довідник пільг, що передбачає надання пільг, строк дії пільги та коментарі або роз'яснення стосовно деяких нюансів застосування пільги. З 2013 р. Довідник пільг виходить у двох томах: довідник пільг, які є втратами бюджету і довідник інших пільг [7, с. 113]. Станом на 1.01.2017 р. відповідно до Довідників пільг № 81/1 та 81/2 діють 232 пільги: 28 пільг з податку на прибуток (6 з яких є втратами доходів бюджету), 128 пільг з ПДВ (38 з них призводять до втрат доходів бюджету), 41 пільга з акцизного податку (7 з них є втратами доходів бюджету) 21 пільга по платі за землю (13 з яких є втратами доходів бюджету) та 7 пільг по інших податках і зборам, усі з яких призводять до втрат доходів бюджету [2].

Відповідно до рис. 1 частка пільг, що є втратами доходів бюджету, у загальній кількості пільг доволі значна, хоча за розглянутий період має тенденцію до скорочення.

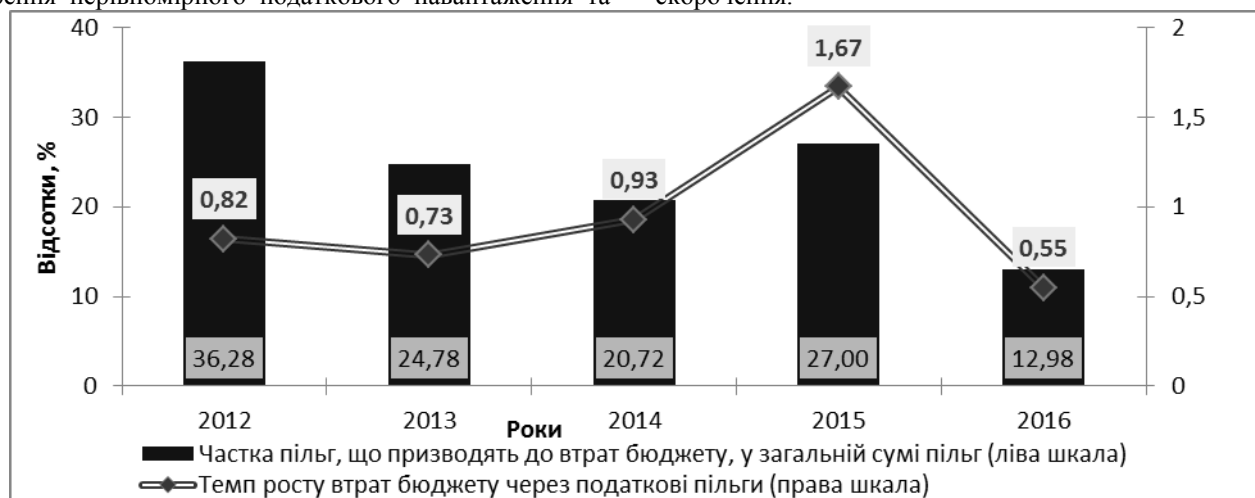

Рис. 1. Питома вага втрат бюджету через надання податкових пільг у загальній сумі пільг та темп росту втрат бюджету за рахунок податкових пільг з 2012 по 2016 рр. (Складено за даними Державної фіскальної служби України [6])

У 2016 р. порівняно з 2012 р. частка пільг, що є втратами доходів бюджету, скоротилася на 23,3 в.п.

та складала майже 13% від загальної суми пільг. Темп росту втрат бюджету через надання податкових пільг

не відповідає динаміці питомої ваги суми пільг, що призводять до втрат доходів бюджету, та немає чіткої тенденції їх змін. Найбільше сума податкових пільг, що є втратами доходів бюджету, зросла у 2015 р., коли темп росту втрат бюджету від надання податкових пільг порівняно з 2014 р. зріс на 67%, а найменший їх рівень було досягнуто за результатами 2016 р., відповідно до якого сума пільг, що є втратами доходів бюджету, порівняно з 2015 р. скоротилася на 45% (рис.1).

Як свідчать дані табл. 1, за аналізований період найбільша сума втрат бюджету за рахунок надання податкових пільг була наявна в 2015 р., у структурі якої більше 91 % відводилося на пільги з ПДВ. Стрімке зростання втрат бюджету від пільг з ПДВ у 2015 р. порівняно з 2014 р. (на 23 748,5 млн. грн., або на 47 %) було спричинено, в основному, поверненням 100-відсоткової суми ПДВ на спецрахунок аграріїв (у 2014 р. – лише 50%).

Однак за вказаний період втрати бюджету від надання пільг з податку на прибуток скоротилися на 4386 млн. грн., або майже на 95 %, на що вплинуло скасування більшості пільг із податку на прибуток (на початок 2014 р. діють 38 податкових пільг з податку на прибуток, що призводять до втрат доходів бюджету, а з початком 2015 р. функціонують лише 5 пільг,

та протягом року введені ще 3). Найменше втрат доходів бюджету через надання податкових пільг було отримано у 2016 р., які порівняно з 2015 р. зменшилися більш ніж на 45%, загалом, за рахунок зменшення втрат через надання пільг з ПДВ. Скорочення втрат доходів через пільги з ПДВ було досягнуто завдяки зміні системи сплати ПДВ аграріями, відповідно до якої обсяг зарахування коштів на спеціальні рахунки сільськогосподарських підприємств став диференційованим залежно від виду діяльності, та через закінчення строку дії певних пільг з ПДВ.

Цілком ефективно, якщо переважна більшість податкових пільг, які є втратами доходів бюджету, суб'єктами господарювання спрямовані на розширення своєї виробничої діяльності, покращення науково-технічного забезпечення, оновлення основних засобів та ін., що в майбутньому призведе до збільшення податкових надходжень у бюджет. Крім того, більшість науковців вважають, що податкові пільги мають надаватися виключно лише на реальний сектор економіки та впровадження інновацій, що забезпечить цільове використання вивільнених від оподаткування коштів. З метою визначення впливу податкових пільг на обсяг реалізованої продукції та інвестиційно-інноваційну діяльність використаємо кореляційно-регресійний аналіз, вихідні дані якого наведені у табл. 2.

Таблиця 1

Динаміка та структура сум податкових пільг, що є втратами бюджету, в розрізі податків за 2012–2016 рр.

[складено за даними Державної фіскальної служби України [6]]

	2012	2013	2014	2015	2016
Млн. грн.					
ППП	15108,8	5533,2	4623,0	237,0	274,7
ПДВ	30271,4	26204,3	26742,3	50490,8	22891,4
АП	2765,5	3221,5	1192,3	868,4	1787,0
Інші	513,4	671,9	655,7	3757,2	5310,5
Всього	48659,1	35630,9	33213,3	55353,4	30263,6
Структура, %					
ППП	31,05	15,53	13,92	0,43	0,91
ПДВ	62,21	73,54	80,52	91,22	75,64
АП	5,68	9,04	3,59	1,57	5,90
Інші	1,06	1,89	1,97	6,79	17,55
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Таблиця 2

Вихідні дані для кореляційно-регресійного аналізу та отримані значення параметрів регресійних моделей

[складено за даними Державної служби статистики України [5]]

	Обсяг реалізованої промислової продукції	Обсяг капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств та організацій	Обсяг фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств та організацій	Загальна сума наданих податкових пільг
Млн. грн.				
2011	1305308,0	152279,1	7335,9	151521,0
2012	1367925,5	120028,7	6973,4	134106,5
2013	1322408,4	120675,6	6540,3	143792,8
2014	1428839,1	154629,5	6540,3	160258,6
2015	1776603,7	184351,3	13427,0	204993,9
2016	2128866,8	248769,4	22036,0	233214,0
Отримані значення параметрів регресійних моделей				
R²	0,944588	0,933216	0,902127	-
A₀	146026,57	-41010,08	-15581,12	-
A₁	8,22	1,19	0,15	-

Відповідно до отриманих розрахунків, лінійна регресійна модель впливу податкових пільг на обсяг реалізованої промислової продукції матиме наступний вигляд:

$$Y = 146026,57 + 8,22a_1, \quad (1)$$

8,22 a_1 – коефіцієнт впливу обсягів наданих податкових пільг на розмір реалізованої промислової продукції. Збільшення обсягу податкових пільг на 1 грн. призведе до збільшення обсягу реалізованої промислової продукції на 8,22 грн.

Модель впливу податкових пільг на капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств та організацій матиме наступний вигляд:

$$Y = -41010,09 + 1,19a_1, \quad (2)$$

1,19 a_1 – коефіцієнт впливу обсягів наданих податкових пільг на розмір капітальних інвестицій, що здійснюються за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Збільшення обсягу податкових пільг на 1 грн. призведе до збільшення обсягу капітальних інвестицій на 1,19 грн.

Лінійна регресійна модель впливу податкових пільг на обсяг фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств та організацій матиме наступний вигляд:

$$Y = -15581,13 + 0,15a_1, \quad (3)$$

0,15 a_1 – коефіцієнт впливу обсягів наданих податкових пільг на розмір фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Збільшення обсягу податкових пільг на 1 грн. призведе до збільшення обсягу інноваційної діяльності на 0,15 грн.

Отже, отримані регресійні моделі свідчать, що вплив податкових пільг на розглянуті параметри розвитку економіки України є позитивний, що доводить значущість, дієвість та раціональність наданих податкових пільг.

У більшості розвинутих країн (Японія, Великобританія, Франція, США) розповсюджені заходи стимулювання інноваційної діяльності у формі інвестиційних податкових кредитів (ІПК) або знижок (ІПЗ). Вони сприяють заохоченню науково-дослідницьких і конструкторських розробок, дозволяють стимулювати розвиток перспективних наукоємних галузей виробництва (електроніка, робототехніка, телекомунікації, біотехнологія), сприяють реалізації інвестиційних програм загальнонаціонального характеру та вважаються локомотивом інноваційного розвитку [3, с.266].

Багатьма країнами апробовано різні можливі види таких пільг та варіанти їх поєднання, але з метою вибору оптимального та найбільш підходящого варіанту для України необхідно провести попередні оціночні розрахунки. Для цього застосуємо сценарний підхід та використаємо фактичні статистичні дані щодо фінансового результату до оподаткування, надходжень від податку на прибуток підприємств до ДБУ та витрат на НДДКР. Під час проведення розрахунків розглянемо наступні сценарії:

а) надання податкового кредиту у розмірі 10% витрат на НДДКР;

б) надання податкового кредиту у розмірі 50% витрат на НДДКР;

в) надання податкової знижки в обсязі 50% витрат на НДДКР.

Сума пільги при застосуванні податкового кредиту визначатиметься з урахуванням фактичних витрат на НДДКР та ставки кредиту. Формула розрахунку буде наступна:

$$BB_{кр}^i = НДДКР * k_{кр}, \quad (4)$$

де $BB_{кр}^i$ – втрати бюджету від надання дослідницького податкового кредиту; $НДДКР$ – витрати на НДДКР за рахунок власних коштів та коштів; $k_{кр}$ – коефіцієнт, що позначає ставку податкового кредиту ($k_{кр}=0,1$ та $0,5$ для відповідних запропонованих варіантів).

Для визначення втрат бюджету від надання податкової знижки необхідно знайти різницю між сумою податкових надходжень, яка була б отримана в разі ненадання знижки, та сумою податкових надходжень в умовах надання пільги. Формула для розрахунку матиме наступний вигляд:

$$BB_{зн}^i = ПН^i \delta / n - ПН^i n, \quad (5)$$

де $BB_{зн}^i$ – втрати бюджету від надання дослідницької податкової знижки; $ПН^i \delta / n$ – обсяг податкових надходжень «без пільги»; $ПН^i n$ – обсяг податкових надходжень в умовах надання пільги.

Розмір податкових надходжень визначимо за допомогою статистичних даних щодо фінансового результату до оподаткування за формулами:

$$ПН^i \delta / n = \Phi P * n_{од}, \quad (6)$$

$$ПН^i n = (\Phi P - НДДКР * z_{н}) * n_{од}, \quad (7)$$

де ΦP – фінансовий результат до оподаткування; $НДДКР$ – витрати на НДДКР за рахунок власних коштів та коштів замовників; $z_{н}$ – коефіцієнт, що позначає ставку податкової знижки (відповідно до запропонованого варіанту $z_{н} = 0,5$); $n_{од}$ – коефіцієнт, що позначає ставку податку на прибуток підприємств (для 2012 р. – 0,21; 2013 р. – 0,19; 2014 – 2016 рр. – 0,18).

Вихідні дані та розрахункові показники втрат бюджету від надання податкової дослідницької знижки та податкового дослідницького кредиту наведені у табл. 3.

Проведені розрахунки свідчать, що втрати бюджету від надання податкового кредиту за ставкою 10% будуть приблизно такими, як від надання податкової знижки за ставкою 50%.

Отже, необхідно вибрати між цими двома видами пільг. Перевагами податкової знижки є те, що вона, порівняно з податковим кредитом аналогічної величини, не надто витратна для бюджету. Але слід відзначити, що застосування податкової знижки призводить до погіршення фінансового результату підприємства.

Таблиця 3

Вихідні дані та розрахункові показники втрат бюджету від надання податкової дослідницької знижки та податкового дослідницького кредиту

[складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України [5]]

Роки	ФР до оподаткування, млн. грн.	НДДКР, млн. грн.	Коефіцієнт ставки податку на прибуток	Втрати бюджету від надання ІПК у розмірі 10%	Втрати бюджету від надання ІПК у розмірі 50%	Втрати бюджету від надання ІПЗ у розмірі 50%
2012	101884,7	5849,4	0,21	584,9	2924,7	614,2
2013	29283,2	6399,0	0,19	639,9	3199,5	607,9
2014	334517,3	6123,3	0,18	612,3	3061,7	551,1
2015	475321,2	7681,6	0,18	768,2	3840,8	691,3
2016	523759,4	7437,6	0,18	743,8	3718,8	669,4

Крім того, недоліком податкової знижки як є те, що вона в умовах збиткової діяльності підприємства має низьку ефективність, що досить характерно для тих періодів діяльності, коли підприємство посилює інноваційну активність [8]. Перевагою податкового кредиту є те, що він, по-перше, зменшуючи не прибуток, а вже нарахований податок, не впливає на фінансовий результат підприємства. По-друге, оскільки витрати компенсуються оперативним, він є прозорим і зручним. По-третє, податковий кредит немає підґрунтя для мінімізації оподаткування, оскільки нарахований податок є джерелом додаткових фінансових ресурсів [4]. Через вищенаведені аргументи можемо зробити висновок, що надання податкового кредиту за ставкою 10% додатково до 100% списання витрат на НДДКР є найбільш прийнятним варіантом пільги.

При цьому, ставку податкового кредиту можна диференціювати, що призведе до більш суттєвого нарощування витрат на науково-технічну діяльність. Диференціація ставок пропонується наступна:

- 10% витрат на НДДКР – для всіх суб'єктів господарювання, які понесли такі витрати;
- 20% – якщо приріст таких витрат перевищує 265 000 грн.;
- 30% – якщо приріст таких витрат перевищує 1 325 000 грн.;
- 50% – якщо приріст таких витрат перевищує 2 650 000 грн.

Надання визначених пільг може бути занадто витратним для бюджету, однак це умовний, оціночний розрахунок. Тим паче, далеко не всі витрати зможуть претендувати на підвищену чи максимальну ставку, адже зараз інноваційна активність невисока. Загальний обсяг витрат на НДДКР у 2016 р. склав 11,5 млн. грн. (з них приватні кошти склали лише 7,4 млн. грн.), що складає 0,48% ВВП, а для досягнення визначених законодавством 1,7% ВВП такі витрати повинні зрости більш, ніж у 3,5 рази (табл.) Тому застосування такої диференціації є виправданим, це стимулюватиме підприємств наращувати витрати на НДДКР, стимулюючи інноваційний розвиток економіки.

Вагоме значення у вдосконаленні процесу пільгового оподаткування залежить від вирішення визначених раніше проблем. Згідно з цим, вирішення проблем нормативно-правового характеру має розпочатися, по-перше, з внесенням відповідних коректив до ПКУ, а саме:

- до пп. 4.1. ст. 4 ПКУ «Основні засади податково-го законодавства України» в число принципів включити принцип ефективності надання податкових пільг; до ст. 14 ПКУ «Визначення понять» надати визначення сутності «критерій фінансової ефективності пільг», «граничний термін фінансової ефективності дії податкових пільг»;

- внести в законодавство обов'язок платників податків подавати інформацію податковим органам про результати використання податкових пільг;

- розробити чітку систему пріоритетів у наданні податкових пільг для визначення сфер і галузей економіки, застосування податкових пільг в яких матиме максимальний економічний або соціальний ефект та дозволить мінімізувати неефективність використання бюджетних коштів, а також забезпечити виключно цільовий характер використання коштів, які звільняються внаслідок надання пільг з оподаткування;

- переглянути та розширити перелік пільг, що надаються екоорієнтованим підприємствам, оскільки екологічна ситуація в Україні погіршується з кожним роком;

- з метою визначення ефекту від функціонування пільги розробити методику оцінки податкових пільг з єдиною системою критеріїв ефективності з урахуванням цілей їх надання та очікуваних результатів (виконавець – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України спільно з Мінфіном України, ДФС України та ДАС України).

З метою вирішення визначених проблем щодо обґрунтування введення податкових пільг та методики розрахунку втрат бюджету пропонується, по-перше, визначити аспекти, відповідно до яких надання податкових пільг буде обґрунтованим, та перелік завдань, на вирішення яких спрямовані пільги; по-друге, розробити методику розрахунку втрат бюджету від надання податкових пільг; по-третє, звести до мінімуму або зовсім ліквідувати системні розбіжності

даних ДФС України й Міністерства фінансів України шляхом застосування єдиних принципів обліку та звітності накопичених даних, що дозволить об'єктивно оцінювати бюджетні втрати.

Невідкладними завданнями в напрямі вирішення організаційних проблем має стати:

1) перегляд переліку і кількості податкових пільг з урахуванням аналізу їх впливу на податкове навантаження суб'єктів господарювання, на окремі галузі господарства, на процеси виробництва;

2) перегляд структури податкових пільг і надання їх переважно галузям пріоритетного розвитку, тобто використання податкових пільг у виробничій сфері та обмеження пільг у фінансовій і торговельній сферах тощо;

3) запровадження у депресивних регіонах, які отримують дотації вирівнювання з Держбюджету, цільових податкових пільг для фінансування інноваційної діяльності підприємств з метою розвитку економічного потенціалу цих районів.

З метою вирішення проблеми, відповідно до якої пільги спрямовані на задоволення інтересів та потреб окремих суб'єктів господарювання та представників влади, тобто так званої «проблеми адресності податкових пільг» пропонуємо досліджувати ситуацію в країні з метою визначення видів діяльності, категорій суб'єктів господарювання або галузей, які потребують державної підтримки та стимулювання, а на стадії прийняття податкової пільги ретельно вивчати умови її надання, аби визначити коло осіб, які матимуть право на її застосування.

Зменшити вплив адміністративних проблем на процес пільгового оподаткування можливо за рахунок:

- створення ефективної системи адміністрування податкових пільг та забезпечення ефективної системи контролю за встановленням та цільовим використанням вивільнених від оподаткування коштів;

- впровадження контролюючими органами системи моніторингу втрат бюджету від надання податкових пільг та їх порівняння зі зростанням ВВП;

- проведення моніторингу індикаторів використання вивільнених коштів (розширення обсягів виробництва, створення нових робочих місць, збільшення заробітної плати, зниження недоїмок за податковими платежами в бюджет, поліпшення умов і охорони праці та ін.), що забезпечить своєчасний і системний контроль за ефективністю використання податкових пільг.

Скорочення втрат бюджету від надання податкових пільг можливо досягнути за рахунок наступних заходів:

- проаналізувати існуючі пільги з позиції їх доцільності, обмежити та скасувати економічно необґрунтовані та малоефективні податкові пільги, з урахуванням аналізу їх впливу на формування доходів бюджету та податкове навантаження суб'єктів господарювання, які безпосередньо не пов'язані із соціальним захистом малозабезпечених верств населення і не мають інвестиційної спрямованості;

- забезпечити більш жорсткіший контроль над суб'єктами господарювання, що користуються пільга-

ми, з метою усунення зловживань даними привілеями;

- знизити кількість пільг, що передбачають повне звільнення від сплати податків та доповнити їх пільговими ставками оподаткування, звужити сукупність ознак платників податків, за якими визначають приналежність до певного виду пільг.

Податкові пільги мають надаватися за рахунок коштів державного бюджету, виходячи з його можливостей на конкретний рік, та відображатися у звітності про його виконання та мати тимчасовий характер. Якщо протягом певного періоду податкова пільга не спрацювала, її необхідно скасувати. З метою недопущення зловживання податковими пільгами та значних обсягів бюджетних втрат внаслідок пільгового оподаткування суб'єктів господарювання граничний термін фіскальної ефективності дії податкових пільг має становити не менше як три, але й не більше п'яти років. У випадку меншого або більшого терміну застосування пільги вона виявляється фіскально неефективною. При меншому терміні застосування пільг система стимулів, створювана пільгами, виявляється ще не задіяною повною мірою, а при більшому – виникають можливості для зловживання та корупції.

ВИСНОВКИ

Податкова пільга – стимул для розвитку національної економіки, проте неефективне, економічно необґрунтоване їх надання сприяє багатомільярдним втратам доходів бюджету. Оскільки пільги виступають як вагомий інструмент забезпечення соціального захисту населення та підтримки розвитку економіки, їх скасування не є раціональним, ефективним та дієвим заходом. Задля усунення існуючих проблем пільгового оподаткування пропонуються наступні заходи: внести відповідні корективи до ПКУ щодо визначення сутності «критеріїв фіскальної ефективності пільг», внести обов'язок платників податків подавати інформацію податковим органам про результати використання податкових пільг, розробити методику оцінки податкових пільг з єдиною системою критеріїв ефективності з урахуванням цілей їх надання та очікуваних результатів; перегляд переліку податкових пільг та їх структури з урахуванням аналізу їх впливу на податкове навантаження суб'єктів господарювання, на окремі галузі господарства, на процеси виробництва і надання їх переважно галузям пріоритетного розвитку; створення ефективної системи адміністрування податкових пільг та забезпечення ефективної системи контролю за встановленням та цільовим використанням вивільнених від оподаткування коштів. Зменшити втрати бюджету від надання податкових пільг можливо за рахунок зниження кількості пільг, що передбачають повне звільнення від сплати податків та доповнити їх пільговими ставками оподаткування; забезпечити більш жорсткіший контроль над суб'єктами господарювання, що користуються пільгами, з метою усунення зловживань даними привілеями.

Усі вищенаведені пропозиції, за умов їх ретельного дотримання й виконання, позитивно вплинуть на процес пільгового оподаткування та призведуть до

відчутного зменшення витрат доходів бюджету від надання податкових пільг.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Довідники пільг № 84/1 та №84/2, наданих чинним законодавством по сплаті податків, зборів, інших обов'язкових платежів станом на 01.10.2017 р. / сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/dovidniki-54005.html>.
3. Кміть В.М. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва / В.М. Кміть, Ю.І. Жук, О.А. Чеботарь // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. - №3. –С. 265 – 269.
4. Крисоватий А.І. Новітня парадигма преференційного оподаткування [Текст]: монографія / А.І. Крисоватий, Г.В. Василевська. – К.: ЦУЛ, 2013. – 260 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua>.
7. Точиліна І.В. Аналіз основних тенденцій щодо надання податкових пільг в Україні в контексті стимулювання інноваційного розвитку / І.В. Точиліна // Економіка та держава. - 2015. - № 7. - С. 112-117.
8. Энциклопедия теоретических основ налогообложения / Под ред. И.А. Майбунова, Ю.Б. Иванова. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2016. – 503 с.

МАРУЩАК

Анатолій Іванович
martol_law@ukr.net

УДК 342.52

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF CIBERCRIMES INVESTIGATION IN UKRAINE

д.ю.н., професор, директор
Навчально-наукового інституту
перепідготовки та підвищення
кваліфікації кадрів СБУ,
Національна академія Служби
безпеки України

У статті досліджуються проблеми правового регулювання і правозастосування, які не дозволяють ефективно розслідувати кіберзлочини в Україні. Зроблено висновок про необхідність подальшої імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність, регламентації механізмів сприяння правоохоронним органам України операторів, провайдерів телекомунікаційних послуг, а також використання можливостей міжнародного співробітництва у розслідуванні кіберзлочинів.

В статье исследуются проблемы правового регулирования и правоприменения, которые не позволяют эффективно расследовать киберпреступления в Украине. Сделан вывод о необходимости дальнейшей имплементации положений Конвенции о киберпреступлениях, регламентации механизмов содействия правоохранительным органам Украины операторов, провайдеров телекоммуникационных услуг, а также использование возможностей международного сотрудничества в расследовании киберпреступлений.

The article deals with problems of legal regulation and enforcement, which do not allow to investigate cybercrime effectively in Ukraine. The conclusion is made on the necessity of further implementation of the provisions of the Convention on cybercrime, the regulation of mechanisms for the operators, providers of telecommunication services assistance to law enforcement agencies of Ukraine, as well as the use of opportunities for international cooperation in the investigation of cybercrime.

Ключові слова: кіберзлочин, правоохоронні органи, розслідування, кібербезпека, Конвенція про кіберзлочинність

Ключевые слова: киберпреступление, правоохранительные органы, расследование, кибербезопасность, Конвенция о киберпреступности

Keywords: cybercrime, law enforcement agencies, investigation, cybersecurity, Cybercrime Convention

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток інформаційних технологій зумовив виникнення нових загроз національній і міжнародній безпеці. Україна відчула на собі масштаби кібернетичних загроз і їх негативні наслідки. Останні кібератаки на державні органи, установи і підприємства України зумовили посилення заходів кібербезпеки на загальнодержавному рівні.

Прийнятий Верховною Радою України Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначив правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [1].

Комп'ютерна або кіберзлочинність набула міжнародних масштабів, кількість злочинів у сфері інформаційних технологій постійно зростає. Серйозне занепокоєння викликає використання та розповсюдження програм-вірусів, «троянів», фішингових програм, несанкціонований доступ до державних інформаційних ресурсів, знищення та модифікація даних у інформаційних системах, викрадення інформації з баз даних, перехоплення інформації тощо. Набуває поширення шахрайство у сфері інтернет-комерції, зокрема лише у 2016 р. кількість зафіксованих в Україні злочинних сайтів зросла в 4,5 рази – з 38 до 174. Тільки за день роботи один такий підроблений сайт може виманити дані декількох тисяч платіжних карт користувачів [2].

Результати аналізу наукових публікацій свідчать про те, що питання розкриття проблем, які виникають при розслідуванні кіберзлочинів в Україні фрагментарно були предметом досліджень провідних науковців. У вітчизняній юридичній літературі дослі-

дженню окремих питань цієї проблематики в різні часи приділяли увагу такі фахівці, як В. Бутузов, К. Тітуніна, В. Шеломенцев, О. Юрченко та інші. Автор розглядав дотичні питання захисту інформаційних ресурсів держави [3].

МЕТОЮ СТАТТІ є науково-теоретичне обґрунтування проблем правового регулювання і правозастосування, які не дозволяють ефективно розслідувати кіберзлочини в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Насамперед, звернемо увагу на питання термінології і новітні законодавчі положення щодо суб'єктів національної системи кібербезпеки в Україні.

Рада Європи у листопаді 2001 р. прийняла Конвенцію про кіберзлочинність (далі – Конвенція), у якій використано термін «cybercrime» (кіберзлочин). Відповідно до положень Конвенції кіберзлочини можливо поділити на такі групи:

- злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем, такі як незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями;
- злочини підробки і шахрайства, пов'язані з комп'ютерами, а саме навмисне вчинення, без права на це, введення, зміни, знищення або приховування комп'ютерних даних, яке призводить до створення недійсних даних, або навмисне вчинення, без права на це, дій, що призводять до втрати майна іншої особи;
- злочини, пов'язані зі змістом даних, а саме з дитячою порнографією;
- злочини, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав [3];
- злочини з поширення расистського та ксенофобного матеріалу через комп'ютерні системи [4].

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» вперше дає визначення поняттю «кіберзлочин (комп'ютерний злочин)» – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [1, ст. 1]. Фактично, в поняття кіберзлочин включено усі види злочинів, скоєні в інформаційно-телекомунікаційній сфері, де інформація, технічні засоби можуть бути предметом злочинних посягань, або середовищем, в якому скоюється злочин, чи знаряддям його вчинення.

Відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» основними суб'єктами національної системи кібербезпеки в Україні є: Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна поліція України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України, розвідувальні органи, Національний банк України.

Основні завдання щодо запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів виконує Національна поліція України, яка також забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, інтересів

суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі; Служба безпеки України здійснює запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, які вчиняються у кіберпросторі; здійснює контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи, спрямовані на боротьбу з кібертероризмом та кібершпигунством, негласно перевіряє готовність об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак та кіберінцидентів; протидіє кіберзлочинності, наслідки якої можуть створити загрозу життєво важливим інтересам держави; розслідує кіберінциденти та кібератаки щодо державних електронних інформаційних ресурсів, інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, критичної інформаційної інфраструктури; забезпечує реагування на кіберінциденти у сфері державної безпеки [1, ст. 8].

Особливе місце у національній системі кібербезпеки в Україні займає урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA, завданнями якої окрім іншого є:

- накопичення та проведення аналізу даних про кіберінциденти, ведення державного реєстру кіберінцидентів;
- підготовка та розміщення на своєму офіційному веб-сайті рекомендацій щодо протидії сучасним видам кібератак та кіберзагроз;
- взаємодія з правоохоронними органами, забезпечення їх своєчасного інформування про кібератаки;
- взаємодія з іноземними та міжнародними організаціями з питань реагування на кіберінциденти, зокрема в рамках участі у Форумі команд реагування на інциденти безпеки FIRST із сплатою щорічних членських внесків;
- опрацювання отриманої від громадян інформації про кіберінциденти щодо об'єктів кіберзахисту [1, ст. 9].

Забезпечення функціонування CERT-UA здійснює Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. На сьогодні в Україні створюються відомчі команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події (остання створена у Національному банку України).

Проблеми розслідування кіберзлочинів значною мірою пов'язані з транснаціональністю мережі Інтернет і у відсутності механізмів контролю, необхідних для виконання правоохоронної функції. Відсутність юрисдикційних кордонів у кіберпросторі зумовила зростання злочинності та довгий час фактично унеможливлювала здійснення контролю у сфері використання кіберпростору для вчинення злочинів.

Із збільшенням числа користувачів Інтернет та засобів доступу до мережі, збільшується потенційна можливість стати жертвою використання інформаційних технологій в злочинних цілях. Електронні дані передаються з однієї держави в іншу за кілька секунд, а контролювати передачу даних, з урахуванням їх обсягу та кількості користувачів фактично не можливо. Ризик здійснення множинних злочинів збільшується без фінансових витрат у зв'язку з автоматизацією процесів в ПЕОМ та мережах. Використання низки серверів у процесі вчинення кіберзлочинів,

вчинення їх шляхом виходу в Інтернет через точки загального доступу, з відкритих бездротових мереж Wi-Fi тощо значно ускладнює розслідування кіберзлочинів.

Останніми роками Інтернет і засоби доступу до нього розвиваються набагато швидше від правових засобів захисту приватності, власності, гідності людини, інтересів суспільства і держави. Вразливість персональної інформації в соціальних мережах, технології хмарної обробки даних, автоматизація кібератак – проблеми, які не знайшли достатнього правового регулювання на національному і міжнародному рівнях. Зважаючи на викладені обставини, правові можливості розслідування кіберзлочинів дуже обмежені, насамперед, технологічно. І хоча нагальні питання технічного оснащення зазначених вище команд реагування високотехнологічними засобами виявлення і протидії кібератакам поступово вирішуються в Україні переважно за рахунок підтримки зарубіжних партнерів, можливості з оперативного виявлення і протидії вчиненню такої категорії злочинів обмежені.

Іншою проблемою є недостатність повноважень правоохоронних органів, які здійснюють розслідування кіберзлочинів. Указ Президента України від 13.02.2017 № 32 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про загрози кібербезпеки держави та невідкладні заходи щодо їх нейтралізації» передбачає розробку законодавчих пропозицій щодо підвищення ефективності протидії злочинам у кіберпросторі [5].

Припинення кіберзлочину та ліквідація його наслідків вимагає оперативності. У процесуальному законодавстві багатьох країн-учасниць Конвенції про кіберзлочинність є норми, які передбачають особливий порядок перехоплення і розкриття інформації про рух даних у комп'ютерних системах задля розслідування кіберзлочинів.

Однак, відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) [6] для отримання інформації від операторів і провайдерів, необхідної для припинення злочину або встановлення винних у його вчиненні, ліквідації негативних наслідків від кримінального правопорушення, зокрема блокування (обмеження) ресурсу з протиправним контентом, правоохоронні органи витрачають значний час для отримання відповідного рішення суду в межах кримінального провадження. Немає чіткого змісту у поняття цифрових (електронних) доказів. Значно підвищить ефективність розслідування кіберзлочинів імплементація у вітчизняне законодавство ст. 16-18 Конвенції про кіберзлочинність, а саме невідкладне фіксування і подальше зберігання даних операторами, провайдерами телекомунікацій, постачальниками послуг хостингу, власниками ресурсу (веб-сайту, веб-сторінки, тощо) із забезпеченням їх цілісності. Потребують впровадження у вітчизняне законодавство норми ст. 19 (Обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються) Конвенції про кіберзлочинність шляхом закріплення можливості копіювати електронні дані, здійснювати їх пошук, а також їх блокувати/арештовувати. Відповідні процесуальні дії доцільно здійснювати на підставі ухвали слідчого судді, суду, а фактичні дані, отримані

подібними способами вважати допустимими доказами у кримінальному провадженні.

Доволі чутливим для громадянського суспільства, але виправданим з огляду на характер загроз безпеці людини, суспільства і держави в кіберпросторі, є запровадження обмеження (блокування) доступу до інформаційних ресурсів (сервісів), що здійснюватиметься операторами, провайдерами телекомунікацій, постачальниками послуг хостингу, власниками ресурсу (веб-сторінки, веб-сайту тощо) стосовно інформації, що містить ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність на підставі ухвали слідчого судді, суду. Подібний процесуальний захід доцільно застосовувати у вичерпних випадках, а саме щодо ресурсів, через які розповсюджуються або з використанням яких вчиняються: пропаганда війни; публічні заклики, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; публічні заклики, спрямовані на зміну меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; дитяча порнографія; шахрайства, яке вчиняється з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; незаконне розповсюдження зброї, бойових припасів або вибухових речовин; незаконне розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Тому доцільною є необхідність:

- закріплення визначення поняття цифрових (електронних) доказів;
- передбачення ефективного і оперативного механізму обмеження (блокування) певного інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу), який використовується зі злочинною метою;
- впровадження специфічних умов проведення обшуку і арешту цифрових (електронних) доказів, насамперед, передбачення процесуально значимої можливості копіювання даних.

Існує також потреба налагодження взаємодії СБ України і Нацполіції України під час розслідування кіберзлочинів шляхом розробки і затвердження спільного наказу про взаємодію у цій сфері. Адже відпрацювання Службою безпеки України лише доручень слідчих Нацполіції України щодо здійснення аналізу та дослідження цифрових даних, здійснення відповідної експертизи недостатньо для забезпечення безпеки державних інформаційних ресурсів.

Взаємодія правоохоронних органів з Держспецзв'язком України останнім часом значно активізується, що покращить оперативність розслідування кіберзлочинів, однак не вирішить питань взаємодії СБ України і Нацполіції України.

Серед заходів покращення результативності розслідування кіберзлочинів доцільним є також закріплення в органах прокуратури та судах спеціалізації відповідних співробітників з питань кіберзлочинів. Для цього варто здійснювати регулярні зустрічі та наради з представниками прокуратури і судів задля обговорення проблемних питань у розслідуванні, насамперед, документуванні таких злочинів.

Ще однією проблемою правового регулювання, яка знижує ефективність розслідування кіберзлочинів

в Україні є недостатня регламентація механізмів сприяння правоохоронним органам України.

Частково відповідні відносини врегульовано ст. 11 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», яка містить декларативну норму про обов'язок державних і приватних суб'єктів сприяти суб'єктам забезпечення кібербезпеки, повідомляти відомі їм дані щодо загроз національній безпеці з використанням кіберпростору або будь-яких інших кіберзагроз об'єктам кібербезпеки, кібератак та/або обставин, інформація про які може сприяти запобіганню, виявленню і припиненню таких загроз, протидії кіберзлочинам, кібератакам та мінімізації їх наслідків [1, ст. 11].

Разом з тим, законодавство України (у ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» [7]) має передбачати конкретні форми такого сприяння. Наприклад, з метою забезпечення можливості ідентифікації особи користувача пропонується закріпити обов'язок операторів, провайдерів телекомунікаційних послуг мати список своїх користувачів і надавати його правоохоронним органам на письмову вимогу останніх. Доцільно також передбачити обов'язок операторів, провайдерів зберігати електронні дані із забезпеченням їх цілісності та неспростовності, у тому числі дані про рух трафіка, а також обов'язок обмежувати доступ своїх абонентів до інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу), адреси мережі Інтернет, веб-сайту, веб-сторінки, через які розповсюджується злочинний контент.

Проблемним у цьому контексті залишається питання формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 13 лютого 2017 року № 32 [5], що суттєво ускладнює попередження злочинів на таких об'єктах.

Існують також проблеми міжнародного співробітництва правоохоронних органів, адже розслідування кіберзлочинів вимагає швидкого аналізу та збереження електронних даних. Відповідно до принципів міжнародного права тільки правоохоронні органи держави можуть проводити слідчі дії на його території. Оскільки, нерідко місце вчинення, знаряддя злочину, потерпілі і злочинець можуть знаходитися під різною територіальною юрисдикцією, виникає необхідність багатьох формальних погоджень, що значно уповільнює розслідування транснаціональних кіберзлочинів. Тому існує потреба у більш інтенсивному міжнародному співробітництві у порівнянні з боротьбою з будь-якими іншими проявами транснаціональної злочинності.

Конвенція про кіберзлочинність не є універсальним міжнародним інструментом, незважаючи на те, що за своїм впливом вийшла далеко за межі Європейського Союзу. Відповідно, загальносвітового правового акту, який би визначив принципи співробітництва при розслідуванні кіберзлочинів, на даний час немає. Подібні питання, логічно, мають бути врегульовані на рівні Конвенції ООН.

Новітнє законодавство України у сфері кібербезпеки передбачає можливість надання правоохоронними органами інформації з питань, пов'язаних із боротьбою з міжнародною кіберзлочинністю, іноземній державі на підставі запиту, навіть без попереднього запиту іноземної держави, якщо це не перешкоджає проведенню досудового розслідування чи судового розгляду справи і може сприяти компетентним органам іноземної держави у припиненні кібератаки, своєчасному виявленні і припиненні кримінального правопорушення з використанням кіберпростору [1, ст. 14]. Залишається сподіватися, що на принципах взаємності інші держави світу передбачатимуть подібну можливість оперативного надання інформації з метою розслідування кіберзлочинів в Україні.

На сьогодні ж, відповідно до ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України таке співробітництво здійснюється за принципами міжнародної правової допомоги – тобто проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [6, ст. 541].

Угода між Україною та Європолом про оперативне та стратегічне співробітництво надає змогу правоохоронним органам України через Департамент міжнародного співробітництва Нацполіції (яка визначена головним органом взаємодії з Європолом) здійснювати інформаційний обмін з Європолом, зокрема направляти запити на інформацію, необхідну для розслідування злочинів.

ВИСНОВКИ

Ефективність співробітництва правоохоронних органів України у розслідуванні кіберзлочинів безпосередньо залежить від деталізованого законодавства, яке б відображало положення Конвенції про кіберзлочинність. Звичайно мають дотримуватися права людини і громадянина при розробці такого законодавства, зокрема у частині отримання електронних доказів, обмеження (блокування) певного інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу), специфічних умов проведення обшуку і арешту цифрових (електронних) доказів. Існує також потреба розробки і затвердження спільного наказу про взаємодію між СБ України і Нацполіцією України під час розслідування кіберзлочинів.

Законодавчої регламентації потребують механізми сприяння правоохоронним органам України операторів, провайдерів щодо забезпечення цілісності та неспростовності електронних даних, обмеження доступу абонентів до інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу), адреси мережі Інтернет, веб-сайту, веб-сторінки, через які розповсюджується злочинний контент тощо.

Міжнародне співробітництво у розслідуванні кіберзлочинів (насамперед використання механізмів, передбачених Угодою між Україною та Європолом про оперативне та стратегічне співробітництво) вважаємо основним напрямом подолання існуючого розриву між розвитком інформаційних технологій та

відповідного правового регулювання, спрямованого на захист інтересів особи, суспільства і держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Офіційні відомості Національної поліції України. Режим доступу: www.npu.gov.ua.
3. Марущак А.І. Інформаційні ресурси держави: зміст та проблема захисту // Правова інформатика. – 2009. – № 1. – С. 64-70.
3. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 253.
4. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи від 28.01.2003 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 56. – Ст. 1920.
5. Указ Президента України від 13.02.2017 № 32 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про загрози кібербезпеки держави та невідкладні заходи щодо їх нейтралізації» // Офіційний вісник України. – 2017. – № 16. – Ст. 464.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
7. Закону України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

МАЄВСЬКИЙ

Володимир Андрійович
for.blessman@gmail.com

УДК 341.23:339.5/9

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ РІШЕНЬ ОРГАНУ З ВИРІШЕННЯ СПОРІВ
СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІDECISIONS' RESPONSIBILITY OF DISPUTE RESOLUTION BODY OF
WORLD ORGANIZATION OF TRADE

студент, Київський
національний торговельно-
економічний університет
факультет Міжнародної
торгівлі і права

Статтю присвячено вдосконаленню винесення рішень Органу з вирішення спорів в рамках СОТ. Проведено аналіз рекомендацій, які стосуються шляхів виконання рішень Органом з вирішення спорів. Розроблено пропозиції з вдосконалення винесення рішень в рамках СОТ.

Статья посвящена совершенствованию вынесения решений Органа по разрешению споров в рамках ВТО. Проведен анализ рекомендаций, касающихся путей выполнения решений Органом по разрешению споров. Разработаны предложения по совершенствованию вынесения решений в рамках ВТО.

The article is devoted to improving the decision of the WTO Dispute Settlement Body. The analysis of the recommendations concerning the ways of implementation of the decisions by the Dispute Settlement Body is carried out. Proposals for improvement of decision making within the framework of the WTO are developed.

Ключові слова: Світова організація торгівлі, Орган з вирішення спорів, Апеляційний орган, третейські групи, обов'язкове рішення, винесення рішення

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, Орган по разрешению споров, Апелляционный орган, третейские группы, обязательное решение, вынесение решения

Keywords: World Trade Organization, Dispute Settlement Body, Appellate Body, arbitration groups, compulsory decision

ВСТУП

Процедура врегулювання суперечностей в рамках Світової організації торгівлі (далі – СОТ) є досить винятковою системою врегулювання існуючих між-державних економічних спорів.

Врегулювання спорів в межах СОТ є відмінною від інших існуючих за своїм змістом системою, що свідчить про те, що вирішення спору в СОТ кардинально відрізняється від вирішення спорів у національних та міжнародних судах, оскільки вирішення економічних спорів – це однорідне поєднання дипломатичних, судових та арбітражних елементів в єдине.

Під час впровадження в життя цілей та завдань СОТ, вагому роль відіграє саме процедура та механізм врегулювання суперечок, яка відповідно допомагає досягти консенсусу між суб'єктами спору. Процедура врегулювання спорів у рамках СОТ втілює в життя основну мету, яка полягає саме у зменшенні напруги між конфліктуючими сторонами (між державами-членами організації, так й між державами, які не є членами СОТ, бо держави-члени СОТ зобов'язуються звертатися до органів з вирішення спорів, у випадку виникнення конфліктних ситуацій).

Основною метою даного дослідження є спроба проаналізувати питання, що стосуються юридичної сили рішень, які приймаються за результатами процедури врегулювання спорів між державами-членами СОТ, шляхом розгляду чинної практики, аналізу відповідних положень Домовленості про правила та про-

цедури, що регулюють вирішення спорів, дослідити погляди науковців в даному контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У вітчизняній та зарубіжній літературі проблеми визначення, розробки та шляхів удосконалення механізму вирішення торговельних спорів в рамках СОТ були надзвичайно важливими впродовж всього періоду існування організації та знайшли своє відображення в працях таких відомих вітчизняних і зарубіжних вчених як: І.І. Дюмулен, М.А. Баймуратов, С.В. Іванова, та В.М. Шумілов [5].

Виділення невідомих раніше частин загальної проблеми

Однак, зважаючи на умовно «економічний» напрям досліджень останніх, поверхневу розробку юридичних аспектів без достатньої їх деталізації та приділення уваги процедурі вирішення торговельних суперечок, очевидна актуальність необхідності заповнення існуючих прогалин [7, 3].

Проблема обов'язковості рішень Органу з вирішення спорів Світової організації торгівлі є однією з найбільш дискусійних серед науковців та практиків, тому наведене свідчить, що розгляд теми є актуальним в наш час.

МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ є комплексний аналіз механізму юридичної сили рішень механізму врегулювання спорів в рамках СОТ.

Виходячи з поставленої мети, в дослідженні визначено наступні **завдання**:

1. Надати характеристику Органу з вирішення спорів СОТ.

2. Дослідити характер рекомендацій, які стосуються шляхів виконання рішень Органом з вирішення спорів.

3. Розробити пропозиції з вдосконалення винесення рішень в рамках СОТ.

Об'єкти. До об'єктів дослідження відносяться безпосередньо: суспільні відносини, що виникають винесенні Органом з вирішення спорів рішень.

РЕЗУЛЬТАТИ

Суттєвою тенденцією сучасного етапу розвитку суспільних відносин є всеохоплююча глобалізація економічних процесів. Виникнення такої тенденції датується кінцем ХХ ст., сьогодні ж вона визначається як інтенсифікація процесів формування нової системи світового господарства. Даний етап характеризується такими ознаками як взаєморозуміння, повага та співробітництво. Розширення системи зовнішньоекономічних зв'язків, налагодження відносин між державами в економічній сфері, створення та вдосконалення процесу економічного співробітництва, все це підвищило роль міжнародних економічних організацій.

Підвищення рівня глобалізаційних процесів в економічному житті суспільства є наслідком розширення спектру функцій та завдань міжнародних економічних організацій, які мають на меті забезпечити та zorganizувати співробітництво між державами-членами, а й мають створити надійну систему, яка б забезпечила правове регулювання міжнародних економічних відносин, контроль за діяльністю держав в економічній сфері, взаєморозуміння з між державами та іншими суб'єктами міжнародного економічного права, створення органів, які б вирішували міждержавні економічні спори.

Наріжним каменем, на сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин, є виникнення великої кількості міждержавних суперечок. Активну позицію в таких питаннях все частіше займає Світова організація торгівлі.

У ст. 3 п. 2 «Домовленості про правила і процедури врегулювання суперечок» закріплено, що «система врегулювання спорів СОТ є центральним елементом у справі забезпечення безпеки і передбачуваності багатосторонньої торговельної системи. Члени СОТ визнають, що система служить для захисту прав та зобов'язань членів СОТ за охопленими угодами, а також для тлумачення існуючих положень цих угод відповідно до звичайних правил тлумачення міжнародного публічного права» [1]. Стадія виконання рішень Органу з вирішення спорів СОТ (далі – ОРС СОТ), як і у будь-якій іншій міжнародній судовій чи судовоподібній системі, є одним з найбільш відповідальних етапів усієї процедури врегулювання суперечностей [2, С. 145]. Значення такої стадії полягає у тому, що вона спрямована на відновлення взаєморозуміння, знаходження компромісу та приведення відносин до єдиного. Таким чином, питання вивчення

юридичної сили рішень ОРС СОТ є важливою складовою в системі вирішення спорів в рамках СОТ.

Коли третейська група чи Апеляційний орган доходять висновку, що торговельні заходи країни не відповідають її зобов'язанням за будь-якою з багатосторонніх угод, вони рекомендують відповідній країні-члену привести зазначені заходи до відповідності угодам СОТ [4, Ст. 19.1]. Тут слід зазначити, що Апеляційний орган чи третейські групи мають право визначати систему засобів, використання яких дозволить досягти відповідності праву СОТ. Таким чином, можна констатувати, що результатом вирішення спору в рамках Світової організації торгівлі є такі елементи, як: обов'язковий, який стосується приведення рішення спору у відповідність праву СОТ, та, другий елемент – додатковий, при якому можуть бути визначені пропозиції щодо засобів та шляхів виконання процесів по усуненню суперечностей.

Питання щодо юридичної сили рішень механізму врегулювання спорів є досить проблемним. Існує навіть така точка зору, згідно з якою не можна розглядати третейські групи чи апеляційний орган як «трибунали» [6], оскільки доповіді не мають самостійної юридичної сили. Як зазначають науковці у своїх працях, доповіді не містять «рішень», проте висновки, які є у доповіді, зазначені «рекомендаціями». Проте слід підкреслити, на наш погляд, важко заперечувати набуття такими доповідями необхідної «обов'язковості» після етапу їх затвердження на засіданні ОРС СОТ [4, Ст. 16.4 та 17.14]. Також, розглядаючи дане питання з іншого боку, думку щодо обов'язковості приписів доповідей підкріплюють, по-перше, їхня «остаточність» – доповіді не можуть бути змінені ОРС СОТ, так ОРС наділений лише повноваженнями щодо їх затвердження, а по-друге – теорія міжнародного права містить концепцію, згідно з якою обов'язковість рішення впливає вже із самої згоди сторін передати повноваження щодо вирішення спору третій стороні. Як відзначає Шаффер, правила СОТ мають значення саме тому, що вони застосовуються у сильній системі врегулювання спорів [7, С. 2-3]. З огляду на це маємо на меті розглянути питання щодо юридичної сили рішень ОРС СОТ.

Таким чином, щодо юридичної обов'язковості рішень ОРС СОТ, то у науці міжнародного економічного права чітко виокремлюють наступні підходи. Так, наприклад, такі науковці, як Белло Дж. та Сайкс А., розглядають рекомендації, що містяться в затверджених ОРС СОТ доповідях груп експертів, як юридично необов'язкові за міжнародним правом. На їх думку, вони залишають стороні спору, яка «програла», можливість або виконати ці рекомендації, або надати іншій стороні відповідні «компенсації». Наприклад, науковець Джудіт Белло, зазначає, що: «Так само як правила ГАТТ, які передували нормам СОТ, правила СОТ просто не є «обов'язковими» у традиційному сенсі. Коли група експертів, яку було створено згідно Домовленості СОТ про правила і процедури врегулювання спорів, приймає рішення, спрямоване проти якогось члена, не існує можливостей ув'язнення, примусових заходів, компенсації збитків чи поліцейського примусу. СОТ не має ніякої в'язниці, судових виконавців, блакитних шоломів, полі-

цейських кийків чи сльозогінного газу. Скоріше, СОТ – по суті конфедерація суверенних національних урядів – спирається на добровільне підпорядкування. Унікальність системи ГАТТ/СОТ полягає у тій гнучкості, з якою вона пристосовує національне здійснення суверенітету, і у той самий час сприяє дотриманню торговельних правил за допомогою стимулів» [8, С. 416–417]. Численна група науковців, серед яких можна зазначити А. Алеманно, Роберт Е. Броденінг, О.О. Мережко, А.С. Смбалян, дотримуються тієї думки, що затверджені ОРС СОТ доповіді груп експертів встановлюють саме міжнародно-правові зобов'язання, згідно з якими відповідний член СОТ повинен привести свою торговельну практику у відповідність із правовими нормами ГАТТ/СОТ. При цьому можливість компенсаційних заходів є лише надзвичайним заходом, який застосовується лише у разі невиконання членом СОТ рекомендацій групи експертів [3, С. 75]. Навіть аналізуючи практику врегулювання спорів за часів ГАТТ 1947 [9], можна зробити висновки, що й тоді сторони розглядали доповіді груп експертів як юридично обов'язкові. «Юридичний ефект затвердженої доповіді групи експертів полягає в міжнародно-правовому зобов'язанні виконати рекомендацію групи експертів» [10, С. 63], тобто можна дійти висновку, що доповіді груп чи апеляційного органу, затверджені ОРС СОТ, містять міжнародно-правові норми та, відповідно, їхнє невиконання становить міжнародне правопорушення. А. Алеманно зазначає, що: «Після того як рекомендація затверджена ОРС, сторона, що програвала, має в першу чергу обов'язок привести неправомірний захід у відповідність із правом СОТ» [11]. Таким чином, механізм затвердження рішень на засіданні Органу з вирішення спорів СОТ наводить на думку про обов'язковість рекомендацій, що у них містяться, оскільки ОРС є перш за все політичним органом, який виражає спільну волю країн-членів СОТ. З огляду на вище викладене, ми приходимо до думки, що рекомендації, що стосуються приведення оспорюваного заходу у відповідність є обов'язковою для виконання, проте як було зазначено, пропозиції щодо засобів, за допомогою яких рекомендації можуть бути виконані, не є обов'язковими.

Необов'язковість зазначених пропозицій неодноразово підтверджувалася третейськими групами та апеляційним органом [12].

На нашу думку, доцільним буде закріплення в Домовленості про правила та процедури, що регулюють вирішення спорів, саме норм, що стосуються юридичної обов'язковості рішення ОРС, а також, як вже зазначалося, третейські групи та апеляційний орган не повній мірі використовують право щодо зазначення у власних доповідях шляхів та засобів виконання відповідного рішення.

Вважаємо, що буде слушним перетворити зазначене право на обов'язок. Продовжуючи думку, вважаємо доцільним, що у майбутньому такі шляхи будуть сприяти покращенню рівня імплементації рішень Органу з вирішення спорів СОТ, саме зі сторони держав, що розвиваються та найменш розвинених країн. Нагромадження загальної практики буде сприяти заощадженню правових ресурсів Апеляцій-

ного органу та третейських груп, а також держав-членів щодо яких виносяться рішення.

ВИСНОВКИ

На підставі викладеного вище дослідження, можна зробити ряд загальних висновків.

1. Питання щодо юридичної сили рішень Органу з вирішення спорів є досить проблемним.

2. Затверджені рекомендації Органом з вирішення спорів стосуються необхідності приведення оспорюваного заходу у відповідність із правом СОТ, є обов'язковими.

3. Досліджено той факт, що рекомендації, які стосуються шляхів виконання рішень не мають обов'язкової юридичної сили.

4. Незважаючи на необов'язковий характер рекомендацій, які стосуються шляхів виконання рішень Органом з вирішення спорів, вони не повинні зневажатися Апеляційним органом та третейськими групами. Вважаємо, що доцільним було б запровадити встановлення обов'язку для Апеляційного органу та третейських груп зазначати шляхи виконання рекомендацій під час доповіді.

5. Позитивним у дослідженні можна зазначити той факт, що рекомендації, які стосуються засобів виконання рішень Органу з вирішення спорів мають на меті акумулювати та нагромадити значний масив практики, яка у майбутньому створить всі необхідні умови для заощадження правових та фінансових ресурсів в першу чергу для інституцій Світової організації торгівлі, а також для держав-членів СОТ.

Список використаних джерел

1. Домовленість про правила та процедури врегулювання суперечок 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=981_019

2. Энтин М.Л. Международные судебные учреждения. Роль международных арбитражных и судебных органов в разрешении межгосударственных споров / М.Л. Энтин. – М. : Междунар. отношения, 1984. – С. 145

3. Мережко О.О. Правове регулювання світової торгівлі : навч. посіб. / Мережко О.О., Неліп М.І. – К.: Наук. думка, 1999. – С. 75

4. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 5 квітня 1994 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_342

5. Чибісов Д.М. Процедура вирішення спорів в рамках Світової організації торгівлі: теорія і практика / Д.М. Чибісов // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), Л.І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.]; МОН України, НУ ОЮА. – Одеса: Фенікс, 2011. – Вип. 42. – С. 135-144.

6. Sacerdoti Giorgio. The Dispute Settlement System of the W.T.O.: Structure and Function in the Perspective of the First 10 Years / Sacerdoti Giorgio ; Bocconi University, Institutes of Comparative Law (IDC). Legal Studies Research Paper Series No. 07-03 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=981029>

7. Shaffer Gregory C. *Defending Interests: Public-Private Partnerships in WTO Litigation* / Shaffer Gregory C. – Washington, DC: Brookings Institution Press, 2003. – P. 2-3

8. Bello Judith. *The WTO Dispute Settlement Understanding: Less is More* / Bello Judith // *AJIL*. – Vol. 90. – 1996. – P. 416–417

9. General Agreement on Tariffs and Trade 1994, Apr. 15, 1994, Marrakech Agreement Establishing the World Trade Organization, Annex 1A, The Legal Texts: The Results Of The Uruguay Round Of Multilateral Trade Negotiations 17 (1999), 1867 U.N.T.S. 187, 33

I.L.M. 1153 (1994)

10. Jackson John H. *The WTO Dispute Settlement Understanding: Misunderstanding on the Nature of Legal Obligation* / Jackson John H. // *AJIL*. – Vol. 91. – 1997. – Issue 1. – P. 60-64.

11. Alberto Alemanno. *Private parties and WTO Dispute Settlement System* / Alberto Alemanno; Cornell Law School LL.M. Papers Series. Paper 1, 2004. Режим доступу: <http://works.bepress.com/alemanno/1>

12. US – Antidumping Act of 1916 – Report of the Panel, circulated 29 May, 2000. WT/DS162/R

ОВСАК

Оксана Павлівна
ovsak@i.ua

УДК 339.13:339.18(658.0)

КОМЕРЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ
РИЗИКАМИ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

ВОРКЕЛЬ

Марина Василівна
ivanchyk25@mail.ruCOMMERCIAL ACTIVITY OF THE
ENTERPRISE AND MANAGEMENT OF
RISKS OF ITS IMPLEMENTATIONк.е.н., доцент, Національний
авіаційний університет

менеджер, ПАТ "Укрсіббанк"

У статті розкрито сутність комерційної діяльності підприємства, систематизовано ризики її здійснення виходячи з джерел їх виникнення. Вдосконалені методичні складові управління комерційними ризиками підприємства.

В статье раскрыта сущность коммерческой деятельности предприятия, систематизированы риски ее осуществления исходя из источников их возникновения. Усовершенствованы методические составляющие управления коммерческими рисками предприятия.

In the article the essence of commercial activity of the enterprise is disclosed, the risks of its implementation are systematized on the basis of sources of their occurrence. Improved methodological components of management of commercial risks of the enterprise.

Ключові слова: комерційна діяльність, комерційні ризики, збутові ризики, управління ризиками

Ключевые слова: коммерческая деятельность, коммерческие риски, сбытовые риски, управление рисками

Keywords: commercial activity, commercial risks, marketing risks, risk management

ВСТУП

Комерційну діяльність зв'язують зі складовим елементом торгівлі – торговими процесами по здійсненню актів купівлі-продажу з метою одержання прибутку. Для купівлі-продажу товару необхідно здійснити деякі оперативно-організаційні і господарські операції, у тому числі: вивчити попит населення, дослідити ринку збуту товарів, визначитися стосовно постачальників товару на певні ринки, встановити з ними раціональні господарські зв'язки, організувати транспортування товарів, рекламно-інформаційну роботу зі збуту товарів, організацію торгового обслуговування тощо. Але ж комерційна діяльність підприємства – поняття більш широке, ніж проста купівля-продаж товару. І коло елементів невизначеності, що обумовлюють виникнення ризиків здійснення такої діяльності, відповідно, більш широке.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні методичних складових управління комерційними ризиками сучасного підприємства на основі систематизації таких ризиків відповідно до джерел виникнення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси «Internet» та нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи аналізу та синтезу, структурно-логічного аналізу, систематизації ризиків комерційної діяльності підприємства у сучасних умовах господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Комерційну діяльність зв'язують зі складовим елементом торгівлі – торговими процесами по здійс-

ненню актів купівлі-продажу з метою одержання прибутку. Однак комерційна діяльність підприємства – поняття більш широке, ніж проста купівля-продаж товару. Комерційну діяльність часто розглядають як одну з форм, видів підприємницької діяльності [4]. У той же час і в деяких видах підприємницької діяльності можуть здійснюватися операції по купівлі-продажу товарів, сировини, заготовленої продукції, напівфабрикатів і т.п., тобто елементи комерційної діяльності можуть здійснюватися у всіх видах підприємництва, але не є для них визначальними, головними [7]. Отже, на основі вищевикладеного, можна дійти висновку, що комерційна діяльність підприємства являє собою великий спектр оперативно-організаційної діяльності, яка спрямована на здійснення процесів купівлі-продажу товарів для задоволення попиту населення й одержання прибутку.

В основу комерційної діяльності покладено організацію комерційних процесів, операцій і управління ними. Комерційний процес об'єднує послідовне виконання операцій, що забезпечують організаційні, економічні, соціальні, правові аспекти товарно-грошового обміну [1].

Так, організаційні складові забезпечують проведення обміну товару і послуги на платіжні засоби. Економічні зумовлюють зміну форм вартості в процесі обміну і фіксують завершення процесу обміну. Правові складові спрямовані на регулювання правил товарно-грошового обміну та фіксацію переходу права власності на товар.

Саме комерційна діяльність забезпечує умови і механізм здійснення купівлі-продажу товарів, послуг, цінних паперів тощо. Вона включає операції і процеси організаційного, управлінського, правового, еко-

номічного характеру та змісту. Складові здійснення комерційної діяльності підприємства обумовлені взаємодією з ринками, споживачами, конкурентами й іншими елементами зовнішнього середовища.

У свою чергу, під час здійснення комерційної діяльності виникають комерційні ризики – ризики, пов’язані з імовірністю втрат під час збуту продукції (послуг), у процесі взаємодії з контрагентами та партнерами по організації продажу.

Як показав аналіз наукових джерел, комерційні ризики є комплексними ризиками [1, 6]. Такі ризики часто вважаються частиною виробничих ризиків [3, 5], а також цілком самостійною групою ризиків [6].

Доцільність виокремлення їх в окрему групу обумовлена розвинутим інститутом посередників, які працюють з досить високим рівнем незалежності від безпосереднього виробника продукції. Для таких спеціалізованих посередницьких фірм (торгівельних) виробничі ризики існують окремо від комерційних, виступаючи лише одним із джерел їх виникнення [4].

За джерелом виникнення можна виокремити такі види комерційних ризиків: безпосередньо збутові, ризики взаємодії з контрагентами та партнерами в процесі організації продажу продукції та ризики непередбаченої конкуренції, як представлено на рис. 1:

Ризики непередбаченої конкуренції зумовлені наявністю невизначеності щодо можливих дій відомих конкурентів, а також появи нових.

Ризики взаємодії з контрагентами та партнерами зростають тоді, коли підприємство використовує послуги багатьох посередницьких організацій для просування продукції до споживачів. Для підприємства торгової сфери такі ризики часто пов’язані з невиконанням умов організації та забезпечення збуту продукції відповідно до чинних дистриб’юторських та дилерських угод.

Безпосередньо збутові ризики виникають безпосередньо на етапі продажу продукції підприємства.

На рис. 2 представлені основні різновиди збутових ризиків підприємства.

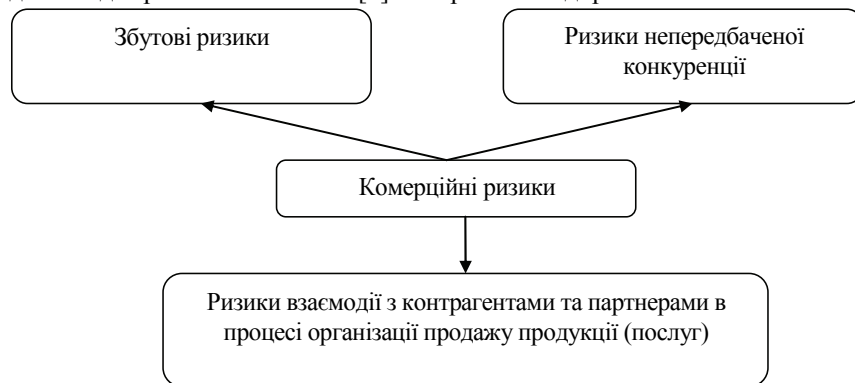

Рис. 1. Класифікація комерційних ризиків за джерелом виникнення

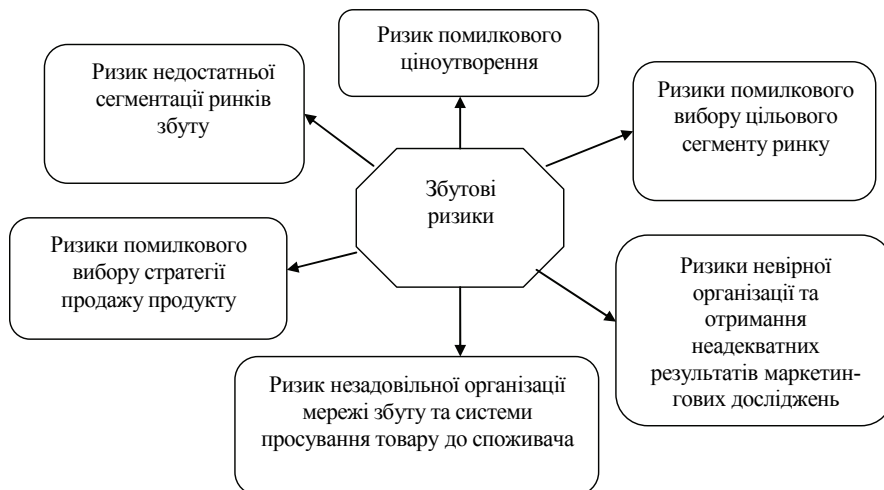

Рис. 2. Основні різновиди збутових ризиків підприємства

Основним фактором виникнення ризику недостатньої сегментації ринків збуту можна вважати недостатню спрямованість підприємства на певні групи споживачів.

Причини виникнення ризиків помилкового вибору цільового сегменту ринку часто зумовлені як з похибками у дослідженні ринків збуту продукції, так і змінами у розподілі платоспроможного попиту.

Ризик помилкового ціноутворення, як правило, зростає в умовах непередбаченої інфляції, невизна-

ченості цін на ресурси, які будуть необхідні підприємству, а також при помилках у визначенні пріоритетних принципів ціноутворення.

Основними причинами виникнення ризику незадовільної організації мережі збуту та системи просування товару до споживача, є відсутність у підприємства попиту на продукцію, помилки у виборі системи збуту товарів при відсутності власної системи збуту або, навіть, високий рівень витрат на реалізацію продукції власними силами. Безумовно, чинниками

можуть бути і некваліфікований персонал відділу збуту та недоліки в організаційних складових збутової діяльності підприємства.

Причинами виникнення ризику помилкового вибору стратегії продажу продукту можуть бути помилки в оцінюванні збуту продукції, недосконалий вибір пріоритетів у побудові системи реалізації продукції підприємства, а також помилки у виборі посередників при просуванні продукції підприємства на певні ринки.

Таким чином, розглянуті ризики безпосередньо обумовлені особливостями здійсненням комерційної діяльності підприємства у сучасних умовах господарювання за умов динамічних змін зовнішнього середовища. Опрацьована класифікація комерційних ризиків дає уяву про їх види залежно від чинників виникнення.

Сучасні економічні умови діяльності підприємств характеризуються високим ступенем невизначеності майбутніх результатів діяльності, необхідністю вибору оптимальних напрямів розвитку із сукупності альтернативних варіантів. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність здійснення обґрунтування ризикованості ведення комерційної діяльності.

Головною метою здійснення управління комерційними ризиками на підприємстві є покращення результатів його діяльності в умовах невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовища. Для успішного володіння ризиковими ситуаціями на підприємстві слід дотримуватись таких основних принципів управління ризиками [3]:

1. Неможна ризикувати більше, ніж дозволяє власний капітал.
2. Неможна ризикувати великим заради малого.
3. Необхідно думати про наслідки ризику.

Реалізація першого принципу означає, що перш ніж прийняти рішення в умовах ризику, необхідно визначити максимально можливий обсяг збитку у випадку настання ризикової події та порівняти його з обсягом вкладеного капіталу і власних фінансових ресурсів, щоб визначити, чи не приведуть ці збитки до банкрутства підприємства.

Реалізація другого принципу вимагає, щоб підприємець, знаючи максимально можливу величину збитку, визначив би, до чого вона може привести, яка імовірність ризику, щоб на основі цієї інформації прийняти грамотне рішення.

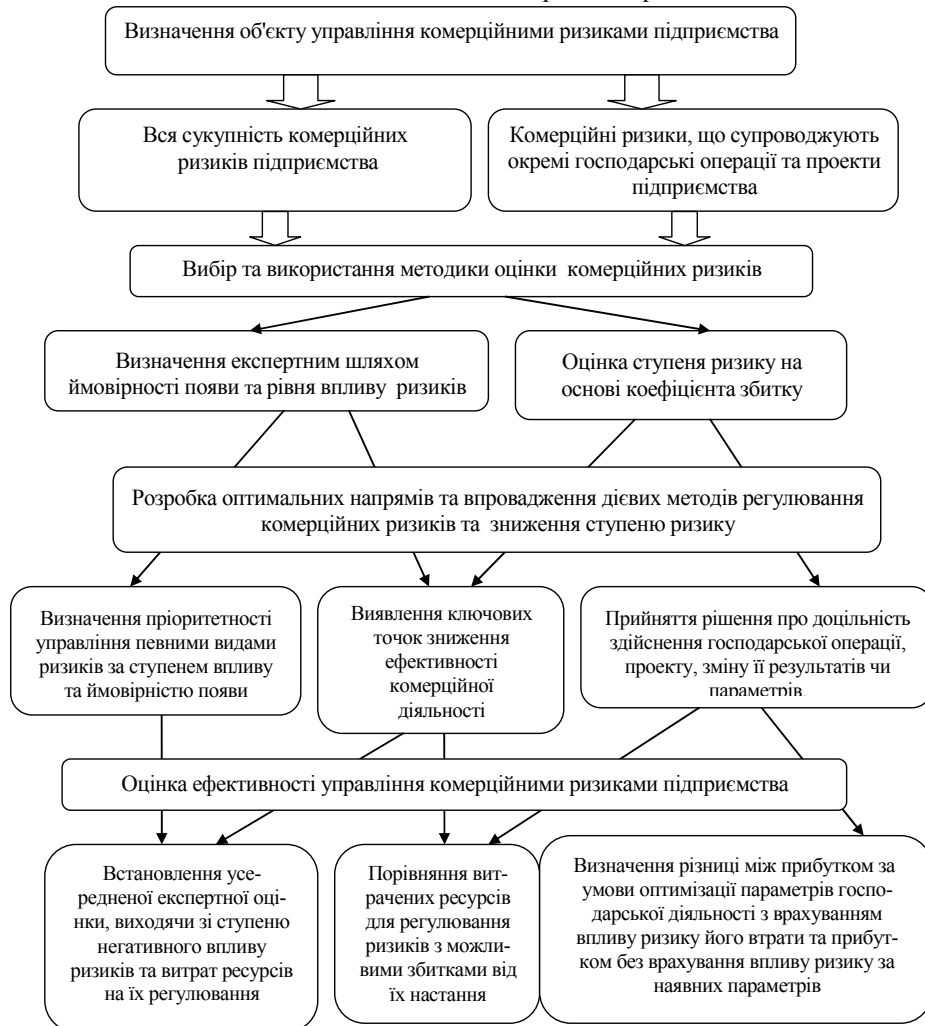

Рис. 3. Модель управління комерційними ризиками підприємства [складений автором на основі вивчення джерел [6,7,9,10]]

Реалізація третього принципу припускає, що необхідно порівнювати очікуваний результат з можливими втратами, яких зазнає підприємство у випадку на-

стання ризикової події. Тільки при прийнятному для підприємства співвідношенні віддачі і можливих

втрат слід приймати рішення про реалізацію ризикового проекту[2].

Управління ризиками має здійснюватись в усіх сферах виробничої, фінансової та комерційної діяльності підприємства. І при цьому акцент повинен бути зроблений на ті господарські процеси, що характеризуються високою ризикованістю.

Виходячи з обмеженості використання на практиці теоретичних засад аналізу та регулювання ступеня комерційних ризиків, виникає необхідність оптимізації управління такими ризиками підприємств. Оптимальна модель управління ризиками підприємства повинна давати відповідь на питання відносно: ризиків (груп ризиків), які піддаються управлінню, критеріїв, показників аналізу та специфіки управління ризиками. Результати аналізу літературних джерел з управління ризиками дали змогу скласти модель процесу управління комерційними ризиками підприємства, як наведено на рис. 3.

Ключовими етапами представленої моделі є: визначення мети та ключових цілей управління комерційними ризиками; встановлення об'єкту управління ризиками, визначення та застосування оптимальної методики оцінки ризиків, розробка оптимальних напрямів та впровадження дієвих методів регулювання ризиків та зниження ступеню ризику, оцінка ефективності управління комерційними ризиками підприємства.

ВИСНОВКИ

Так, оцінку та регулювання комерційних ризиків підприємства, доцільно здійснювати з двох позицій – з позиції ризиків, що супроводжують окремі господарські операції, проекти та виходячи зі всієї сукупності ризиків, характерних для комерційної діяльності підприємства загалом.

Дієвість управління комерційними ризиками підприємства потребує визначення пріоритетності управління окремими групами ризиків, що мають місце на підприємстві; зважаючи на обмеженість трудових

та фінансових ресурсів, що унеможливило одночасне управління всією сукупністю ризиків одночасно.

Список використаних джерел

1. Янчева Л.М. Теоретико-практичні аспекти управління комерційною діяльністю: монографія / Л.М. Янчева, Г.Г. Лисак, О.А. Круглова. – Х.: Вид-во І.С. Іванченка, 2016. – 210 с.
2. Апопій В.В. Комерційна діяльність: підручник / за ред. проф. В.В. Апопія. – Вид. 2-ге [перероб. і доп.]. – К.: Изд-во «Знання», 2008. – 558 с.
3. Половцева Ф.П. Коммерческая деятельность: учебник / Ф.П. Половцева. – М.: Изд-во ИНФРА, 2000. – 328 с.
4. Виноградська А.М. Комерційна діяльність торговельного підприємства: навч. посібн. / А.М. Виноградська – К.: КНТЕУ, 2005. – 278 с.
5. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: підручник / І.Ф. Хміль. – Вид. 2-ге [випр., доп.]. – К.: Академвидав, 2007. – 576 с.
6. А.І. Тимчина. Сутність і роль комерційної функції підприємств у ринковому середовищі / А.І. Тимчина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 2015. – с. 297-303
7. Меженська В.В. Механізм управління комерційною діяльністю торговельного підприємства / В.В. Меженська // Бізнес-Інформ. – 2012. – С. 14-18.
8. Крисько Ж.Л. Сутність та види комерційної діяльності підприємства / Ж.Л. Крисько // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2013. – Вип.18. С. 75-83.
9. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посіб. / І.Ю.Івченко. – К.: ЦУЛ, 2007. – 344с.
10. Цвігун Т.В. Класифікація ризиків підприємства / Т.В. Цвігун // Збірник наукових праць. Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". Луцький національний технічний університет. Випуск 8 (29). Ч.4. – 2011. – С.385-393

ОЗЕРСЬКИЙ

Ігор Володимирович
ozerskuy-i-v@ukr.net

УДК 346.61

ЗДИРНИЦТВО В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА
(СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

EXTORTION IN RESTAURANTS (SOCIAL AND LEGAL ANALYSIS)

д.ю.н., доцент, професор
кафедри кримінального права
та правосуддя, Міжнародний
економіко-гуманітарний
університет імені Степана
Дем'янука

В представленій роботі поставлена соціально-правова проблема ресторанного сервісу в Україні та його сприйняття споживачами (громадянами України), зокрема в замовленні послуги (продукту) і отриманні належного обслуговування і наступного розрахунку.

В представленной работе исследована социально-правовая проблема ресторанного сервиса в Украине и его восприятия потребителями (гражданами Украины), в частности заказа услуги (продукту) и получении соответствующего обслуживания и последующего расчета.

The study addresses to question of civil and legal problem of food services in Ukraine and its perception by consumer (the Ukrainian citizens) in particular ordering goods or services and getting proper services and payments.

Ключові слова: ресторанний сервіс, порушення прав, скарга, послуга, розрахунок, "чайові", обслуговування

Ключевые слова: ресторанный сервис, нарушения прав, жалоба, услуга, расчет, "чаевые", обслуживание

Keywords: food service, violation of the rights, complaint, service, payment, "tips", service activities

ВСТУП

В представленій науковій праці мова піде про заклади ресторанного господарства, що класично диференціюються за типами та класами. Відтак, це можуть бути ресторани, бари, кафе, їдальні, закусочні, буфети, фабрики-кухні, магазини кулінарних виробів, кафетерії. При цьому, ресторани і бари підрозділяються на класи (перший, вищий, люкс). У нашому випадку частіше буде вживатися терміни «ресторан» як заклад ресторанного господарства, відповідно п. 1.5 встановленої класифікації «Правил роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства» [1]. При відвідуванні ресторану та замовленні там певної послуги (меню обіду, вечері тощо) кожен з нас, навіть не задумуючись над цим, стає учасником правовідносин, які виникають між споживачем з одного боку та закладом ресторанного господарства з іншого.

Основним документом, який регулює правовідносини між споживачами послуг і її виробниками (у нашому разі – закладами ресторанного господарства) та встановлює права споживачів, визначаючи механізм реалізації державного захисту їх прав, є Закон України «Про захист прав споживачів» (1991 р.) (далі-Закон) [2]. Окремим організаційно – правовим аспектам ресторанного сервісу в Україні, присвячені роботи Г. Дем'янця, М. Мальської, Я. Сало, Н. П'ятницької, В. Архіпова, О. Бічуріної та ін., проте наявний стан означеної вище проблеми потребує свого подальшого дослідження з урахуванням нормативної реалізації якісних послуг закладами ресторанного господарства та захист у цій сфері прав споживачів.

МЕТА РОБОТИ полягає в теоретичному, науковому, прикладному дослідженні, опрацюванні та виробленні ефективних правових механізмів контролю за діяльністю закладів ресторанного обслуговування та належного захисту порушених прав споживачів (замовників (споживачів) відповідної ресторанної послуги). Конкретними завданнями мети представленої наукової праці є узагальнення напрацьованого досвіду в сфері нормативного регулювання правил роботи закладів ресторанного господарства, а також відпрацювання ефективного механізму захисту прав споживачів – клієнтів (відвідувачів) означених вище закладів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використовувалися такі методи: системного аналізу – уможливив здійснити аналіз теоретичних положень щодо функціонування закладів ресторанного господарства в Україні, основоположних законодавчих та нормативних актів України, а також наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем належного захисту порушених прав споживачів; формально-юридичний – для співставлення та визначення відповідності чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність закладів ресторанного господарства України, реаліям міжнародних стандартів у цій царині; абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків).

РЕЗУЛЬТАТИ

Як відомо в усталеній цивілізованій практиці ресторанного господарства, належне обслуговування

(сервіс) – обов'язок будь-якого ресторану, і клієнт ніяк не повинен окремо за нього платити. Звичайно, що клієнт ресторану може на власний розсуд сплатити добровільно якусь суму так званих «чайових». Може, але ж не повинен. Більш того, дивно, коли відвідувач ресторанного господарства завітав до такого закладу харчування лише заради бізнес-ланчу (обіду) в проміжку обідньої перерви на роботі, а від нього вимагають у касовому чеку (70 %) сплатити за обслуговування та ба більше ще й лишити «чайові» офіціанту (96%). Означена обставина підтверджена шляхом вивчення відповідних чеків (200 одиниць) рахунку ресторанної послуги.

Звичайно, що поряд з основною діяльністю закладами (підприємствами) ресторанного господарства можуть надаватися додаткові послуги, перелік і вартість яких визначаються суб'єктом господарської діяльності та вказуються у преїскуранті на послуги. Тобто, заклад може «включити вартість за обслуговування», але попередити про це клієнта та дійсно надати таку послугу (сервіс) бездоганно. Зазвичай, про те, що «чаєві» чи додаткова оплата за обслуговування вже включені, повідомляється на першій сторінці меню закладу ресторанного господарства. Однак це не зобов'язує відвідувача знайомитися з меню у примусовому порядку, а тому цю роботу має виконати офіціант, ознайомивши (попередивши) клієнта про певні додаткові оплачувані послуги.

Ще однією проблемою лишається гідність, сумління, честь самих офіціантів та барменів, оскільки частішають випадки (у зв'язку з економічною кризою країни чи незадоволеністю обслуговування, якістю страв, нав'язаного сервісу тощо), коли клієнт ресторану залишає такий обслуговуючий персонал закладу ресторанного господарства без так званих «чайових» (41 % опитаних шляхом інтерв'ювання). Буває, що коли такий клієнт приходить наступного разу в ресторан, то офіціанти останнього обслуговують неналежним чином (грубість, невчасне обслуговування, розтягування часу, спотворена сервіровка, млява подача блюда тощо). Означене підтверджено шляхом проведеного інтерв'ювання серед відвідувачів закладів ресторанного господарства, де 43 % опитаних ствердно про такі обставини зауважили.

Виникає питання, хіба офіціант це такий вже жебрак, ущербний, волоцюга тощо? Адже, як відомо, офіціант та бармен отримує зарплатню, рівно як і його клієнт, а тому чому необхідно останньому доплачувати з власної кишені? Виходить, що викладач вишу, який прочитав лекцію, повинен натякнути студентам, що при виході з лекційної зали йому бажано було б сплатити «чайові» (винагороду за прочитану лекцію, яка «вітається»). Чим же вирізняється тоді викладач, що надав послугу студентам у вигляді бездоганно прочитаної лекції, та офіціант, бармен, який теж надав послугу з обслуговування клієнта ресторану? У такому разі ми отримуємо лабіринт абсурду, коли одній особі, окрім зарплатні, ми маємо оплачувати вже сплачену роботодавцем послугу, а іншій ні! Для викладача це трактуватиметься як хабар, а для офіціанта – подяка («чайові»).

Вважаємо, що це ганебне приниження особи – клієнта закладу ресторанного господарства та пору-

шення законодавства (ст. 17 Закону України «Про захист прав споживачів» (1991 р.)), коли з останнього натяками (на кшталт – «чайові вітаються») чи прямо у касовому чеку («% за обслуговування») вимагаються кошти за послугу, яку ніхто не замовляв. Мабуть не даремно, етикет інших країн не тільки не передбачає грошової подяки за і так вже оплачену послугу, зважаючи на ціни за страви, але і дає підставу розцінювати такий порив як спосіб принизити обслуговуючий персонал [3]. А як для українців, то у нашому випадку це і приниження самих клієнтів закладів ресторанного господарства (38 % опитаних).

Так, Японія є класичним прикладом країни, де бажання дати чайові може бути прийнято за образу. Категоричну відмову від чайових можна зустріти в Південній Кореї, оскільки вважається, що за всі товари та послуги вже призначена достатня ціна. У Китаї та Гонконзі у більшості випадків «чайові» є неприйнятні, а в Сінгапурі навіть не схвалюються місцевою владою, і в певних місцях фіксуються знаками, що прямо вказують на цю заборону. У ресторанах Данії, Норвегії, Фінляндії, Швеції сервісний збір входить в рахунок, а тому окремо «давати на чай» теж не потрібно [4].

Також, варто торкнутися й проблеми щодо включення до касового чеку клієнта ресторану сплати за музичний супровід, здійснюваний в закладі, незалежно від бажання відвідувача та часу доби. Фактично, клієнт має сплачувати за послугу (сервіс), який знову ж таки останньому можливо й не потрібний. Нагадаємо, що ст. 17 Закону України «Про захист прав споживачів» (1991 р.) передбачено, що за всіма споживачами однаковою мірою визнається право на задоволення їх потреб у сфері торговельного та інших видів обслуговування, а відтак, встановлення будь-яких переваг, застосування прямих або непрямих обмежень прав споживачів не допускається, крім випадків, передбачених нормативно-правовими актами [2].

Зважаючи на зазначене, адміністрація ресторану чи обслуговуючий персонал, зобов'язаний всіляко сприяти споживачеві (відвідувачу ресторану) у вільному виборі послуги, оскільки в законі прямо забороняється примушувати споживача придбавати продукцію неналежної якості або непотрібного йому асортименту. А виходить так, що споживач замовляючи певні страви та напої отримує рахунок ще й за сервіс (музичний супровід), який він не замовляв, і як наслідок це обмежує право вільного вибору останнього. Більш того, у нашому випадку, не лише клієнт ресторану має вільно обирати таку послугу як музичний супровід та її добровільну оплату, а ще й заклад у цьому разі не має права використовувати та відтворювати музичні твори які є авторськими (окрім тих, які не є авторськими або на твори з яких минув строк майнового права, наприклад: фольклорні (народні) твори, твори за якими термін охорони авторських прав пройшов (всє життя автора і 70 років після смерті; твори строк охорони суміжних прав пройшов (50 років від дати публікації фонограми)).

Оскільки, відповідно до Закону України «Про авторське право та суміжні права» (1993 р.), постановами Кабінету Міністрів України № 71, 72 від

18.01.2003 р. публічне відтворення фонограм, зафіксованих у них музичних творів, виконання музики наживо дозволяється за умови укладення договору про виплату авторської винагороди (роялті) між користувачем (рестораном) і автором, його його представником, або уповноваженою організацією колективного управління. Нагадаємо, уповноважених організацій колективного управління існує декілька:

- «Українська ліга авторських і суміжних прав» (збирає за авторські та суміжні права);

- «Українська Ліга Музичних Прав» (суміжні права);

- «Українське агентство авторських і суміжних прав (авторські права) [5].

Отже, суб'єкти комерційного використання, до яких зокрема відноситься і заклад ресторанного господарства, зобов'язані до початку здійснення комерційного використання фонограм укласти з уповноваженою організацією колективного управління, яка визначена в установленому порядку Державною службою інтелектуальної власності, договір про виплату винагороди (роялті) за пряме або опосередковане комерційне використання фонограм.

Чинним законодавством передбачено, що у разі порушення прав споживачів суб'єкти закладів ресторанного господарства несуть відповідальність. У разі неякісного надання ресторанної послуги, споживач, у першу чергу, повинен зафіксувати даний факт у книзі відгуків та пропозицій та покликати управляючого (адміністратора) закладу для вирішення даного питання. Трапляються випадки (27 %), коли сподіваючись на правову необізнаність клієнта ресторану, останньому замість книги відгуків та пропозицій (має встановлену форму, пронумерованість сторінок, дані зворотнього зв'язку тощо) офіціанти чи навіть адміністрація надають для заявлення скарги «гостьову книгу», аби уникнути зайвих клопотів з реакцією на порушення прав споживача. А відтак ніякої реакції та покарання за порушення прав споживача ресторанної послуги адміністрація не здійснює.

Тому, якщо права відвідувача ресторану (замовника послуги) порушено, а ресторан (в особі адміністрації, власників) відмовляється задовольнити висунуті вимоги, то останній може звернутися зі скаргою (заявою), виклавши суть справи та додавши копії підтверджуючих документів, аудіо - фотовідеозаписів до спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів (Інспекції з питань захисту прав споживачів) чи до інших контролюючих (територіальних) органів, які здійснюють державний контроль за дотриманням законодавства України про захист прав споживачів.

Споживач може звернутися до цих органів із скаргою безпосередньо або направивши її поштою, виклавши суть обставин справи та додавши копії підтверджуючих документів про замовлення та придбання певної ресторанної послуги або гарантійні зобов'язання суб'єкта господарської діяльності. Після розгляду скарги споживача органом у сфері захисту прав споживачів проводиться перевірка обставин справи і, у разі їх підтвердження, порушники притягуються до відповідальності. Крім того, свої права споживачі можуть захистити і в судовому порядку

[6]. Адже, згідно із Листом Верховного Суду України (від 01.02.2013 р.) позивачами у справах про захист прав споживачів можуть бути самі споживачі, у розумінні п. 22 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» (1991 р.). Оскільки до споживачів відносяться особи, які мають намір придбати чи замовити продукцію, то право звернення до суду з позовом про захист прав споживача має будь-який споживач, незалежно від того, вступав він у договірні відносини із надавачем послуг чи ні [7].

Варто зазначити, що при задоволенні вимог споживача суд одночасно вирішує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди. У цьому випадку споживачі за своїм вибором подають позови до суду за місцем свого проживання або за місцезнаходженням відповідача чи за місцем виконання договору. При розгляді спірних питань у судовому порядку споживачі (замовники ресторанної послуги) звільняються від сплати державного мита за позовами, що пов'язані з порушенням їх споживачьких прав. Тож, як слушно відзначив С. Дем'янець знання споживачами своїх прав при придбанні товарів (послуг) дозволить уникнути непорозумінь з суб'єктами господарювання, не втратити свої кошти, а також зберегти час і нерви [6].

Тож, споживачі (замовники ресторанної послуги) мають право: до початку обслуговування ознайомитися з меню, прейскурантами алкогольних і безалкогольних напоїв, кондитерських і тютюнових виробів, фруктів, додаткових послуг, якщо такі надаються; перевірити об'єм, вагу і ціну продукції, відповідність її якості вимогам нормативних документів. Здійснивши замовлення споживач погоджується з тими розцінками, що йому запропоновані. Якщо буде виявлена недовaga страви або неякісна продукція, адміністрація закладу зобов'язана: безкоштовно усунути виявлені недоліки; зменшити розмір оплати за продукцію; замінити на аналогічну продукцію належної якості; повністю відшкодувати витрати споживача, пов'язані з її придбанням [1].

Як бачимо, між споживачем та суб'єктом закладу ресторанного господарства виникають ситуації, які почасти потребують правового врегулювання. Втім, якщо заклад ресторанного господарства задовольняє вимоги споживача (клієнта ресторану) або за взаємною згодою сторони домовилися іншим чином вирішити непорозуміння між ними, то питання щодо необхідності врегулювання подібної ситуації не потребує застосування правових механізмів. Натомість, при відмові закладу ресторанного господарства задовольнити законні вимоги споживача, в дію вступають правові процедури вирішення означеної проблеми (конфлікту, спору).

Варто зазначити, що клієнт (відвідувач) ресторанного господарства має пам'ятати, що під час реалізації замовленої останнім послуги офіціант, бармен зобов'язаний видати споживачеві розрахунковий документ, що засвідчує факт сплати замовлення з позначкою про дату продажу ресторанної послуги та відображення у чеку всіх додаткових (нав'язаних) розрахунків чи оплатних послуг. Наявність у споживача такого підтверджуючого документу є підставою для врегулювання спірних питань з ресто-

раном (ресторатором) у правовому полі. Натомість, відсутність документального підтвердження замовленої та оплаченої ресторанної послуги (сервісу) споживачем може ускладнити врегулювання спірних питань та знищить доказову базу.

Законом України «Про захист прав споживачів» (1991 р.), зокрема в ч. 11 ст. 8 передбачено, що вимоги споживача розглядаються після пред'явлення ним розрахункового документа [2]. У разі придбання споживачем ресторанної послуги (сервісу) неналежної якості та виявленні інших недоліків (низька якість продукції, недоважування, обрахунок) чи фальсифікації товару, послуги, останній має право за своїм вибором вимагати від офіціанта, ресторатора: безоплатного усунення недоліків товару, послуги або відшкодування витрат на їх виправлення споживачем; заміни на послугу належної якості; відповідного зменшення ціни; заміни на аналогічну послугу з відповідним перерахуванням її ціни; повернення коштів та відшкодування одержаних збитків [8].

ВИСНОВКИ

Напевно багато хто може пригадати негативні випадки, обумовлені незадовільною якістю наданої ресторанної послуги (сервісу). У більшості подібних ситуацій, зважаючи на обмаль часу або низьку вартість ресторанної послуги (рахунку за меню в чеку), а також необізнаність громадян (споживачів) щодо можливих шляхів врегулювання таких питань, останні просто не вживають ніяких заходів для захисту свої споживацьких прав. Водночас, правова обізнаність при виборі ресторанної послуги дозволить клієнту (споживачу) уникнути непорозуміння або врегулювати їх в рамках, передбачених чинним законодавством. Факт замовлення ресторанної послуги має доводити споживач за допомогою таких засобів доказування як розрахунковий документ (квитанція, товарний чи касовий чек, квиток, талон тощо), а в разі відсутності таких документів (втрата, неодержання при придбанні товару чи неможливість відновлення)

– за допомогою інших доказів (зокрема, показань свідків, фотовідео фіксації тощо) [7]. Відтак, означена в представленій роботі правова процедура захисту прав споживачів (клієнтів) буде абеткою для захисту останніх від допущених порушень закладами ресторанного господарства.

Список використаних джерел

1. Правила роботи закладів (підприємств) ресторанного господарства: затверджено наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 24.07.2002 р. N 219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-02>
2. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
3. Чайові в ресторанах: дослідження питання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lasoon.com.ua/ukr/kiev/expert-opinion/chaevye-v-restoranah-issledovanie-voprosa>
4. Чайові в різних країнах: кому і скільки давати на чай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alltravels.com.ua/2017/05/23/ipping-different-countries/>
5. Чи потрібно сплачувати за музику в кафе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donpravo.com.ua/ukr/actual/25-chi-potrnbno-splachuvati-za-muziku-v-kafe.html>
6. Дем'янець С. Правове врегулювання захисту прав споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/8244>
7. Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009—2012 рр.) // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 1. – С. 15-32.
8. Бічуріна О. Платити «за обслуговування» не обов'язково? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vpoltave.info/post/20414-platiti-za-obslugovannja-ne-obov'язkovo>

СТОЖОК

Людмила Григорівна
Stozhok@ukr.net

УДК 330.342.146

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

SOCIAL RISKS AS A SOCIO-ECONOMIC CATEGORY

к.е.н., здобувач кафедри
управління персоналом та
економіки праці ДВНЗ
«Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Стаття присвячена визначенню сутності категорії «соціальний ризик». В статті проаналізовано наукові підходи щодо визначення поняття «соціальний ризик». Висвітлено основні елементи соціального ризику як соціально-економічної категорії. Обґрунтовано необхідність удосконалення сутності соціального ризику як категорії.

Статья посвящена определению сущности категории «социальный риск». В статье проанализированы научные подходы к определению понятия «социальный риск». Освещены основные элементы социального риска как социально-экономической категории. Обоснована необходимость совершенствования сущности социального риска как категории.

The article is devoted to the definition of the essence of the category «social risk». The article analyzes the scientific approaches to the definition of «social risk». The main elements of social risk as a socio-economic category are highlighted. The necessity of improving the nature of social risk as a category is substantiated.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне страхування, соціальний ризик, соціальна безпека

Ключевые слова: социальная защита, социальное страхование, социальный риск, социальная безопасность

Keywords: social protection, social insurance, social risk, social safety

ВСТУП

В умовах політичної нестабільності, відсутності економічного розвитку система соціального захисту є найбільш вразливою, а населення все масштабніше занурюється в соціальні проблеми. Перед державою постає завдання: з однієї сторони, забезпечити проведення реформ з метою стабілізації економічного розвитку, а з іншої, не допустити зростання соціальної нерівності, посилення соціальної напруги серед населення. Незаперечним є той факт, що навіть незначні зміни мають як негативний, так і позитивний вплив на рівень та якість життя населення. У зв'язку з цим дослідження соціальних ризиків як соціально-економічної категорії є необхідним, оскільки від ефективності системи захисту населення від соціальних ризиків залежить механізм вирішення соціальних проблем.

Дослідженням соціального ризику як основи функціонування системи соціального захисту населення займаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Відповідно, вагомий внесок зробили вітчизняні вчені, аналізуючи механізм управління соціальними ризиками в контексті розкриття інструментарію управління соціальними ризиками [13], розглядаючи соціальні ризики як регулятор системи соціального захисту [1], як якісну складову соціальних процесів [10], як індикатори регіонального розвитку [14], а також розглядаючи особливості соціальних ризиків людського розвитку в ракурсі функціонування соці-

ального захисту населення, розділяючи їх на первинні та вторинні [4].

Не менш важливими є дослідження зарубіжних фахівців сутності соціального ризику як фактора зниження рівня життя населення [11, с. 9], як механізму забезпечення ефективності системи управління соціальними ризиками шляхом використання методів оцінки та розподілу [17,18]; інституціоналізації системи державного управління соціальними ризиками [5].

Крім того, незважаючи на масштабність досліджень, дана проблематика потребує більш змістовного аналізу категоріального апарату з урахуванням сучасних соціально-економічних, політичних змін і реальних потреб населення.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є теоретичне розкриття сутності соціальних ризиків як соціально-економічної категорії.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження становили загальнонаукові методи, які були застосовані для досягнення поставленої мети: історико-логічний при дослідженні змісту категорії соціального ризику; системно-структурного аналізу при розкритті наукових підходів до визначення соціальних ризиків як соціально-економічної категорії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасна інтерпретація значимості соціального страхування акцентує увагу на тому, що соціальне

страхування виступає як інститут соціального захисту населення, як механізм і система захисту працездатного населення від соціальних ризиків і як інструмент реалізації державної соціальної політики в цілому. Відповідно, функціонування соціального страхування передбачає наявність програм, які забезпечують захист працюючого населення. Акцентовуємо увагу на тому, що основою функціонування соціального страхування є соціальні ризики. Перш за все необхідно зазначити, що ризик це лише величина очікуваної небезпеки, як наслідок, змін умов функціонування політичної, економічної та соціальної систем в державі. Це свідчить про те, що настання ризику не можливо передбачити, тобто він може настати, а може й ні. Враховуючи той факт, що соціальні ризики визначаються політичними, економічними та соціальними умовами, постає необхідність розглянути їх сутність як соціально-економічної категорії. При розгляді поняття «соціальний ризик» необхідно зазначити, що поняття «соціальний» вживається для розкриття всього того, що пов'язане з забезпеченням суспільного життя населення [3, с. 28]. Таким чином, ризик – це категорія, яка відображає характеристику умов життєдіяльності соціальних суб'єктів [6, с. 136].

Осмилення наукових досліджень зумовило формування наступних позицій щодо сутності поняття «соціальний ризик». Так, Мачульська О.Є. визначає соціальний ризик як ймовірну подію, настання якої може призвести до матеріальної незабезпеченості у зв'язку з втратою доходу від трудової діяльності, у зв'язку з виникненням додаткових витрат на утримання дітей та інших непрацездатних членів сім'ї, а також у зв'язку з витратами на медичні та інші соціальні послуги [11, с. 23]. Відповідно, результатом їх настання є зниження рівня життя, матеріальна незабезпеченість [11, с. 22]. Масштабність сфери соціальних ризиків підтримує і Федорова М.Ю., яка трактує соціальні ризики як можливість виникнення соціально несприятливих ситуацій, пов'язаних з необхідністю підтримки громадянина з боку держави і суспільства [18, с. 14]. Зазначимо, що науковець розширює класифікацію шляхом доповнення ризиків матеріальної незабезпеченості ризиками соціального неблагополуччя.

Характеризує сутність соціальних ризиків в ракурсі системи соціального захисту і Горемікіна Ю.В., виокремлюючи первинні та вторинні ризики акцентуючи увагу на тому, що соціальний захист необхідно розглядати як систему, яка мінімізує соціальні ризики, і як систему, яка продукує їх. [4, с.279]

Як регулятор системи соціального захисту розглядає соціальні ризики Борецька Н.П., зазначаючи, що соціальні ризики являють собою небезпеку, яка обумовлює соціальні деформації та диспропорції в функціонуванні та розвитку людини і суспільства в цілому [1, 2]. Як небезпеку щодо обмеження самостійності соціальної сфери розглядає соціальні ризики і Горін А.Є., акцентуючи увагу на тому, що вони пов'язані з процесом соціального управління і напругу залежать від ефективності, обґрунтованості застосовуваними державними органами управлінських рішень [5, с.12].

Мартякова О.В. розглядає соціальні ризики як явище, яке виникло в суспільстві, яке становить небезпеку для людини в втраті засобів до існування через незалежні від неї причини [10, с.72], і яке впливає на сфери її діяльності і на суспільство в цілому.

Новікова О.Ф. зазначає, що ризик є першим кроком розвитку небезпеки, за котрим послідовно виникає загроза, що переростає в настання небезпечної події, яка негативно впливає на безпеку людського й соціального розвитку. Вітчизняний фахівець соціальної проблематики вважає, що соціальні ризики в Україні мають певні особливості: «по-перше, вони обумовлені історичною спадщиною радянських часів зі збереженням низького рівня та якості життя населення, низької продуктивності та оплати праці, низького культурного рівня населення, працівників та управлінців, психології соціального утримання; по-друге, вони пов'язані із специфікою функціонування ринкової економіки; по-третє, виникнення нових соціальних ризиків, не пов'язаних ні з централізованим плановим управлінням, ні з ринковими методами господарювання. Відповідно, соціальні ризики мають бути індикаторами регіонального розвитку, а їх зниження – пріоритетним напрямом державної регіональної політики» [14]. Підтримує думку про те, що ризики не залежать від волі та бажання людини і Косаренко Н.Н., акцентуючи на тому, що основними причинами виникнення ризиків є причини загального характеру, які визнані об'єктивними соціально-економічними умовами [8, с.13]. Те, що соціальні ризики є наслідком економічних перетворень і можуть проявлятися через втрату працездатності і доходів, зазначає Косарев Ю.О. [7, с. 235]. Відповідно, він звертає увагу на те, що соціальні ризики передбачають посилення відповідальності учасників трудових відносин, а також підвищення рівня соціальної захищеності працюючого населення.

Лепа В.В. під соціальним ризиком розглядає подію, унаслідок якої може відбутися руйнування (розбалансованість) умов для стабільного відтворення соціального потенціалу членів суспільства [9]. Як ймовірність негативних проявів у функціонуванні соціальних інститутів досліджує соціальний ризик В.І. Надрага [12, с.4]. Крім того, науковець акцентує увагу на тому, що в трудовій сфері соціальні ризики можна розглядати як систему («сукупність взаємопов'язаних ймовірнісних характеристик негативних проявів у розвитку трудового потенціалу, ринку праці та зайнятості, виробничих відносин та соціального партнерства») і як фактор соціального розвитку («визнану суспільством подію в житті людини, настання якої спричиняє повну/часткову втрату заробітку та зниження рівня життя»).

На нашу думку, значно менш численна є частина дослідників, яка розглядає соціальні ризики у вузькому розумінні. Зарубіжний фахівець соціальної проблематики Роік В.Д. розглядає соціальні ризики як ймовірність настання матеріальної незабезпеченості працівників внаслідок зменшення заробітку у зв'язку з втратою працездатності та відсутності попиту на працю [15, с. 21]. Підтримує його думку і В.Ю. Фалін, доповнюючи основні причини виникнення соці-

альних ризиків інвалідністю, старістю та смертю працівника [16]. Зазначене свідчить про те, що соціальні ризики охоплюють лише зайняте населення, і результатом їх настання є втрата доходів внаслідок відсутності можливості брати участь в економічних процесах.

Узагальнення наведеного дає підстави виділити наступні напрями дослідження: перший формують науковці, які розглядають соціальні ризики як негативне явище, що впливає на соціально-економічну безпеку суспільства, другий формують науковці, які пов'язують соціальні ризики з погіршенням матеріального становища у зв'язку з втратою заробітку, доходу, третій – науковці, які розглядають соціальні ризики, які породжують матеріальну незабезпеченість і соціальне неблагополуччя. Незважаючи на розгалуженість поглядів в науковому середовищі дослідження даної проблематики, існує єдине бачення основної причини виникнення соціальних ризиків: явища, які породжені соціально-економічними умовами, економічними перетвореннями в суспільстві і які становлять небезпеку для людини. Водночас правомірно стверджувати, що соціальні ризики може породжувати і не ефективна робота уряду шляхом проведення нерациональних соціально-економічних реформ. Крім того, слід наголосити на тому, що соціальні ризики охоплюють все працездатне населення, але несуть загрозу лише тим особам, у яких дохід не перевищує відповідного рівня і для яких заробіток чи трудовий дохід є основним джерелом існування.

Аналізуючи ризик як соціальне явище, слід зазначити, що соціальні процеси в суспільстві відбуваються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, які можуть породжувати соціальні ризики, соціальні проблеми, соціальні біди. Крім того, соціальні ризики включають в себе обставини, які можуть привести до негативних наслідків, а також обставини, проявом яких є зменшення доходів, потреба медичного обслуговування, соціальної підтримки та соціальної допомоги. Це свідчить про те, що функціональність соціального ризику передбачає взаємозв'язок факторів та ризикових обставин. Погоджуємося, що відмінністю між факторами соціальних ризиків і ризикованими обставинами є те, що фактори впливають однаково на всіх членів суспільства, а ризикові обставини і їх наслідки є персоналізованими.[17, с. 92]

Слід наголосити на тому, що соціальні ризики як соціально-економічна категорія містять наступні елементи: масовість, спрямованість впливу на соціальні інтереси населення, виникають при наявності безпеки, мають різноманітні форми прояву, мають різну частоту і тяжкість наслідків, є об'єктом соціального захисту, соціального страхування, соціальної забезпеченості та соціальної підтримки населення.

Крім того, соціальні ризики формують страхові відносини в системі соціального страхування. Варто зазначити, що ризики стають страховими лише у тому випадку, якщо вони зазначені в законі або в договорі, що дає право застрахованому отримати компенсацію при їх настанні. Відповідно, соціальне страхування, як механізм мінімізації наслідків настання страхових випадків, як форма захисту від

соціальних ризиків, є одним із способів забезпечення матеріального становища застрахованої особи і соціально-економічної безпеки в державі.

Сьогодні Україна переживає процес трансформації в усіх сферах життя. Відповідно, будь-які зміни можна розглядати як ризикову ситуацію, яка потребує не лише перегляду сутності соціальних ризиків, а й механізму управління. Не заперечуємо [9], що зменшити негативний вплив соціальних ризиків на працездатне населення можна шляхом створення ефективного механізму управління соціальним ризиком.

ВИСНОВКИ

Функціонування соціального страхування, як інституту соціального захисту працюючого населення від соціальних ризиків, свідчить про те, що соціальні ризики є юридично обґрунтованою умовою на законодавчому рівні, що дає право на отримання соціальних виплат з метою підтримки матеріального становища при їх настанні.

На нашу думку, узагальнюючи зазначене, слід підкреслити необхідність виокремлення таких категорій як «соціальний ризик», де об'єктом є нація, держава, «соціальний ризик населення» - об'єктом виступають соціальні групи, «соціальний ризик працездатного населення» - об'єктом є активне працездатне населення. Відповідно, в загальному під соціальним ризиком слід розуміти ймовірність виникнення несприятливих соціальних ситуацій, які передбачають надання соціальної допомоги та соціальної підтримки зі сторони держави. Соціальний ризик населення необхідно характеризувати як ймовірність настання несприятливих ситуацій, які полягають в погіршенні якості життя фізичної особи у результаті втрати можливостей отримання доходу як основного джерела функціонування. Під соціальним ризиком працездатного населення слід розуміти сукупність гарантій та заходів, підтверджених юридичними нормами щодо можливості забезпечити необхідний рівень життя активному працездатному населенню та реалізацію соціальних прав протягом всього їхнього життєвого періоду.

Зазначимо, що соціальне страхування від соціальних ризиків необхідно розглядати не як витрати, а як інвестиції в людський капітал, як механізм боротьби з бідністю та соціальною нерівністю. Відповідно, головним завданням соціальної держави повинно бути не лише забезпечення соціальної рівності, а й досягнення соціальної безпеки

Список використаних джерел

1. Борецька Н.П. Соціальний захист населення в умовах ринкової трансформації економіки: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.01.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Н.П. Борецька – К., 2002. – 35с.
2. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія / Н.П. Борецька. – Донецьк: Янтра, 2001. – 351с.
3. Вигдорчик Н. А. Социальное страхование / Н.А. Вигдорчик. – Пг., «Муравей», 1917 – 31с.
4. Горемікіна Ю.В. Соціальний захист в Україні: первинні та вторинні соціальні ризики людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/22616/1/276-286.pdf> – Назва з екрану. – Дата звернення: 20.10.2017

5. Горин А.Е. Становление государственной системы управления социальными рисками в условиях современной России: автореф. диссер ... кандидата соц. наук: 22.00.08 / МПГУ / А.Е. Горин – Москва, 2010 – 25с.

6. Зубок Ю.А. Феномен риска в социологии: Опыт исследования молодежи / Ю.А. Зубок. – М.: Мысль, 2007. – 222с.

7. Косарев Ю.А. Концептуальные модели государственного социального страхования как формы социальной защиты и национальной безопасности общества в пореформенный период: дис. ... д-ра соц. наук: спец. 22.00.04 / Институт социально-политических исследований РАН / Ю.А. Косарев – Москва, 1999. – 305 с.

8. Косаренко Н.Н. Социальное страхование: возможные риски и осознание их реальности: монография / Н.Н. Косаренко. – М.: ЮСТИЦИЯ, 2016. – 186 с.

9. Лепа В.В. Управління соціальним ризиком (на прикладі Донецької області): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: 08.09.01 / Харківський державний економічний університет / В.В. Лепа – Харків, 2002. – 20 с.

10. Мартякова Е.В. Методологические основы инновационного регулирования социального развития [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8802/05-Martakova.pdf> – Назва з екрану. – Дата звернення: 20.10.2017

11. Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения: учебник для СПО / Е. Е. Мачульская. – 3-е

изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2016. — 441 с.

12. Надрага В.І. Соціальні ризики в трудовій сфері: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.07 / Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи / В. І. Надрага. – Київ, 2016. - 39 с

13. Надрага В.І. Управління соціальними ризиками: сутність та механізми // В.І Надрага / Проблеми системного підходу в економіці. – Випуск № 2(56), 2016. – с.71-79

14. Новікова О. Оцінка соціальних ризиків в регіонах України як підстава для прийняття управлінських рішень щодо їх подолання / О. Новікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/08.htm>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 10.11.2017

15. Роик В.Д. Социальная защита работника в процессе труда: проблемы теории и практики: автореферат дис. ... доктора экономических наук: 08.00.07 / НИИ труда / В.Д. Роик – Москва, 1994. – 51с.

16. Фалин В.Ю. Содержание понятий «социальная защита», «социальное страхование», «социальный риск» / В.Ю. Фалин // Труд за рубежом. – 1994. – №3. – С. 3–8

17. Федорова М.Ю. Распределение социальных рисков как метод управления ими: правовые аспекты / М.Ю. Федорова // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2015. Вып. 4(30). С. 91–99.

18. Федорова М.Ю. Теоретические проблемы правового регулирования социального страхования: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05 / СПГУ / М.Ю. Федорова. – Санкт-Петербург, 2003. – 51 с.

ПОПОВА

Ольга Юрїївна
olha.popova@web.deд.е.н., професор, зав.
кафедрою, ДВНЗ "Донецький
національний технічний
університет" (м. Покровськ)

УДК 336

МЕТАЕВРІСТИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ЗАСІБ
МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРИ РОЗРОБЦІ
РЕКЛАМНОЇ КАМПАНІЇMETAHEURISTIC APPROACH AS A
RISKS MINIMIZING MEANS IN THE
ADVERTISING CAMPAIGN
DEVELOPMENT

ХАСАН

Алі Аль-Абабнех
phd.eng.hasan@gmail.comк.т.н., аспірант, ДВНЗ
"Донецький національний
технічний університет" (м.
Покровськ)

Стаття присвячена визначенню місця і ролі метаевристичних підходів в розробці рекламної компанії. У статті обґрунтовано необхідність використання методів метаевристики з метою зниження ризиків рекламної компанії.

The article is devoted to the definition of the place and role of meta-heuristic approaches in the development of an advertising company. The article substantiates the need to use metaheuristics to reduce the risks of an advertising company.

Ключові слова: рекламна кампанія, мінімізація ризиків, планування реклами, метаевристика

Keywords: advertising campaign, risk minimization, advertising planning, metaheuristics

ВСТУП

В умовах активного використання ринкових механізмів ризик представляється об'єктивною категорією. Його значення зростає і це знаходить своє відображення в програмних документах. Імовірна структура середовища, в якій діють підприємства, конкуренція, кон'юнктура ринку, що швидко змінюється, розбіжність інтересів учасників ринку і ін. породжують ризик.

Складність і багатоаспектність ризику, використання його для позначення різних економічних явищ, нерозробленість заходів, стимулюючих застосування ризику в реальній господарській практиці й рекламної діяльності, різні підходи і думки з приводу його суті – все це обумовлює необхідність подальших розробок і досліджень в даній області.

Інтерес до проблеми ризику, з'ясування його місця в регулюванні суспільно-економічних відносин об'єктивно зростає в зв'язку з реальними результатами, якими збагачується практика соціально-економічного життя в міру якісного перетворення системи управління економічним розвитком підприємств. Необхідність вивчення ризику з точки зору економічних аспектів обумовлюється також потребами розвитку сучасного наукового знання, особливостями його практичного використання.

На сьогодні вітчизняними вченими розроблено ряд методик, в яких запропоновано при прийнятті економічних рішень враховувати чинники неперед-

бачуваності і ризику, але вони в основному стосуються специфічних видів підприємницької діяльності та можуть використовуватися для досягнення конкретно визначеної мети. Однак у зв'язку з розвитком підприємництва проблема мінімізації ризику перестала бути вузькою, тобто такою, що стоїть перед керівником підприємницької організації тільки час від часу, а набула ознак однієї з найважливіших функцій управління.

МЕТА РОБОТИ полягає в обґрунтуванні методів мінімізації ризиків при плануванні рекламної кампанії на основі метаевристичного підходу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. При проведенні дослідження використано методи системного і логічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основним проявом небезпеки для підприємства в сучасних умовах є реалізація ризиків, які є невід'ємною частиною сучасного економічного середовища. Поняття «ризик підприємства» і «управління ризиками» є досить складною економічною категорією, дослідження якої здійснюється відносно недовго. Відсутність єдиної наукової думки призвело до існування багатьох трактувань, які враховують різні особливості явища невизначеності в діяльності підприємства.

Погляди на сутність поняття «економічний ризик» дуже різноманітні:

- економічний ризик – це ймовірність або загроза втрати фірмою або підприємством ресурсів, додаткових витрат або неoderжання доходів у результаті їх економічної і господарської діяльності [1, с. 51];

- економічний ризик – це ризик, який виникає при здійсненні підприємництва чи господарських угод, виходячи з того, що в підприємстві в ролі товару виступають або матеріальні речі, або грошові кошти [2, с. 16];

- економічний ризик – це ризик, який виникає при господарських операціях, пов'язаний з неотриманням доходів або з втратою грошей і за своєю суттю є спекулятивним [3];

- економічний ризик – це ризик, який з'являється при здійсненні загальної економічної діяльності, не пов'язаний з інвестиційною або страховою, яка власна всім учасникам ринкових відносин [4, с. 68].

Відмінності розкриваються в таких аспектах як: джерело виникнення, характер ризику, суб'єкти, схильні до нього. Загальним для всіх трактувань є визначення наслідків реалізації ризику – економічні, фінансові втрати. Джерелами ризику виділяють або загальну господарську діяльність суб'єкта або тільки фінансово-економічну діяльність. Перший підхід є більш широким, в якому суб'єктами виступають всі підприємства і установи, тоді як по другому, вужчому, економічний ризик притаманний суб'єктам економіки, які здійснюють діяльність, об'єктом яких виступають гроші або матеріальні цінності. Господарська діяльність підприємств пов'язана з багатьма ризиками, ступінь впливу яких на результати його діяльності значно підвищуються з посиленням конкуренції та впливу негативних дій зовнішнього оточення. Сукупність сучасних підходів до трактування поняття «ризик підприємства» досить значна, що вимагає детального вивчення і структуризації для узагальнення. Першим недоліком деяких підходів є упущення роз'яснення в чому саме проявляється «ризик підприємства». Лише деякі з трактування мають в собі чітко окреслені причини появи цих ризиків. Основними перевагами трактувань даної економічної категорії, серед досліджених підходів є урахування наступних аспектів: ознак ризиків підприємств, місця ризиків в господарській діяльності підприємства, сфери виникнення ризиків підприємства, зовнішніх господарських відносин підприємства.

Основними недоліками підходів до тлумачення поняття «ризик підприємства» є неврахування: наслідків дії ризиків на господарську діяльність підприємства, внутрішніх економічних відносин підприємства і тому подібне.

Проаналізувавши підходи і з огляду на їх переваги та недоліки можна запропонувати наступне визначення категорії «ризик підприємства». Ризик підприємства – це можливість часткових і повних втрат підприємства, в результаті дії несприятливих чинників внутрішнього і зовнішнього середовища в умовах невизначеності при здійсненні господарської діяльності. Управління ризиками виконує активну роль в загальній системі управління, забезпечуючи надійне досягнення основних цілей господарської діяльності

підприємства. Тому підвищується актуальність дослідження підходів до трактування поняття «управління ризиками підприємства».

Аналіз зазначених підходів дає можливість зробити висновок про відмінності підходів до трактування сутності поняття «управління ризиками підприємства». Так, відмінності полягають у визначенні форми прояву управління, де дане поняття розглядають як процес, як систему, сукупність або блок. Дані розбіжності формують два підходи: процесуальний і інструментальний. По першому – управління ризиками являє собою послідовність дій, спрямованих на мінімізацію або уникнення негативних наслідків реалізації ризику. За другого підходу управління ризиками – це сукупність інструментів і методів, які відповідають і використовуються для подолання негативних наслідків діяльності.

Необхідно сформулювати таке визначення, яке об'єднує ці два підходи, тобто управління ризиками підприємства – це процес використання методів, а також фінансових і організаційних інструментів, заснований на специфічних принципах і спрямований на ідентифікацію, оцінку ризиків і нейтралізацію негативних наслідків їх реалізації в процесі функціонування підприємства.

Як висновок слід зазначити, що категорії "ризик" і "економічні ризики підприємства" різні. Поняття "ризик" є більш широким по сфері суб'єктів застосування, але маючи два підходи до трактування воно може ототожнюватися з поняттям "економічні ризики підприємства", що відповідає підходу за яким джерелом ризику є загальна господарська діяльність підприємства.

Існує проблема, з якою стикаються всі експерти і полягає вона в тому, що реальність не вписується в жорсткі рамки формальної логіки. В даний час досить широке поширення набувають моделі представлення, які наближаються до «людської» логіки, що характеризується нечіткістю, в зв'язку з чим вважається доцільним застосування модальної, багатозначної, немонотонної, псевдофізичної та інших видів логік. Насправді, одним з істотних переваг метаевристичних систем є створення методів, що дозволяють бути точними щодо неточності. Для повноти картини доцільно окреслити деякі з методик, що допомагають подолати нечіткість і неоднозначність знань про предметну область при їх формалізації.

Нечітка логіка (звана також «логікою можливостей») була запропонована Л. Заде, який поширив булеву логіку на дійсні числа. Як і в булевій алгебрі, у нечіткій логіці 1 являє собою істину, а 0 – брехню, але, крім того, використовуються всі дробі між 0 і 1, щоб вказати на часткову істину. Для комбінування нечітких значень істинності у нечіткій логіці визначаються еквіваленти операцій «І», «АБО», «НЕ»:

$$p1 \text{ І } p2 = \min(p1, p2) \text{ (тобто менше);}$$

$$p1 \text{ АБО } p2 = \max(p1, p2) \text{ (тобто більше);}$$

$$\text{НЕ } p1 = 1 - p1 \text{ (тобто «зворотне значення»)}.$$

Таким чином, уривчасті відомості можна комбінувати на основі строгих і узгоджених методів. Однак, слабким моментом в застосуванні нечіткої

логіки є відображення або функція приналежності, тобто реалістичне уявлення оцінки істинності будь-якого твердження (в десяткових дробах) і вибір форми даної функції (часто у вигляді графіка). Для переваги однієї функції іншою немає серйозних раціональних обґрунтувань, але в реальній задачі, наприклад, – у процесі планування рекламної кампанії, будуть присутні десятки або сотні подібних функцій, кожна з яких певною мірою є довільною. Тому в практичних системах, що використовують нечітку логіку, передбачають засоби, що дозволяють користувачеві легко модифікувати різні функції відображення і експериментально встановити, наскільки важлива їх точна форма.

Рішення проблеми комбінування свідочств було запропоновано Шортліффом Е. як схема, заснована на так званих коефіцієнтах впевненості, які є критерієм ступеня довіри до будь-якого даного висновку, що є результатом отриманих до цього моменту свідочств. Коефіцієнт впевненості являє собою різницю між двома заходами:

$$KB[h:e] = MD[h:e] - MND[h:e], \quad (1)$$

де $KB[h:e]$ – впевненість в гіпотезі h з урахуванням свідчень e ;

$MD[h:e]$ – міра довіри h при заданому e ;

тоді як MND – міра недовіри гіпотезі h при свідочстві e .

Інтервал зміни KB коливається від -1 (абсолютна брехня) до $+1$ (абсолютна істина). При цьому KB може приймати всі проміжні значення, причому 0 означає повне незнання. Значення ж MD і MND , з іншого боку, можуть змінюватися лише від 0 до 1 . Таким чином, KB – це просте зважування свідочств «за» і «проти». Недоліком даного методу є неможливість розрізнити два стану:

випадок суперечності свідочств, коли MD і MND обидві великі;

випадок недостатньої інформації, коли MD і MND обидві малі.

Необхідно відзначити, що ні KB , ні MD , ні MND не є ймовірними мірами. І хоч, MD і MND підкоряються деяким аксіомам теорії ймовірності, але не є вибірками будь-якої популяції, і, отже, їм не можна дати статистичну інтерпретацію. Вони просто дозволяють упорядкувати гіпотези відповідно до тієї ступені обґрунтованості, яка у них є.

Методи, які застосовують коефіцієнти впевненості, в цілому базуються на тих же операціях, що і наведена вище нечітка логіка. А саме, операції $\min$, $\max$ і вирахування з одиниці. Те, що було додано Шортліффом, – формула уточнення, по якій нову інформацію можна безпосередньо поєднувати зі старими результатами.

Формулу уточнення можна застосовувати до самих показників міри довіри і недовіри. Для міри довіри оцінка проводиться в такій формі:

$$MD[h:e_1, e_2] = MD[h:e_1] + MD[h:e_2](1 - MD[h:e_1]), \quad (2)$$

де кома між e_1 та e_2 означає, що e слідує за e_1 . Аналогічно уточнюється міра недовіри (MND).

Зміст формули полягає в тому, що ефект другого свідочства (e_2) на гіпотезу h при заданому свідочстві e_1 позначається в зміщенні MD в сторону повної визначеності на відстань, що залежить від другого свідочства.

Можна відзначити дві основні властивості цієї формули:

формула симетрична в тому сенсі, що порядок свідочств e_1 і e_2 не суттєвий;

в міру накопичення підкріплюючих свідочств MD (або MND) рухається до визначеності.

Застосовуючи операції $\min$ і $\max$ в цих правилах і представляючи отримані результати в формулу уточнення, можна прийти до висновку, що об'єднана міра довіри (недовіри) буде вищою, ніж при урахуванні кожного свідочства. Крім того, можна змінювати порядок використовуваних правил, і на результаті це не відбиватиметься. Розглянута схема дозволяє аналізувати ще більш широкий клас ситуацій, коли як отримані дані, так і правила є ненадійними. Тоді зважування свідочств відбувається за схемою:

- кожне правило забезпечено «коефіцієнтом ослаблення», числом від 0 до 1 , що показує надійність цього правила;

- обирається немодифікована міра довіри висновків за допомогою операцій $\min$, $\max$;

- здійснюється операція множення міри довіри (недовіри) на ослаблюючі коефіцієнти;

- застосовується уточнююча формула з отриманими вище MD (MND).

Розглянута методика має дати хороші результати в процесі планування рекламної кампанії в процесі вибору напрямків спрямування коштів з урахуванням ступеня ризику та ефективності їх витрачання, однак, серйозних теоретичних розробок в даний час не існує.

Безумовно, неможливо дати докладний опис найбільш теоретично обґрунтованого підходу – байєсівського методу, що сприяє побудови досить точних і правдоподібних міркувань на основі ненадійних даних. Але доцільно розглянути дану методику обчислення невизначеності.

По суті, теорія Байєса спирається на припущення, що практично для будь-якого положення e , яка б мала вона не була, завжди апіорна ймовірність того, що це положення істинно. Ця ймовірність може бути дуже малою, вона може виявитися насправді нульовою. При наявності яких відповідних відомостей завжди апіорна ймовірність може бути модифікована так, щоб вийшла вже апостеріорна ймовірність тієї ж самої гіпотези з урахуванням нових даних.

У сучасних системах теорема Байєса використовується в якості нитки, що допомагає зв'язати разом інформацію, що надходить з різних джерел. Це правило дозволяє обчислити відносну правдоподібність конкуруючих гіпотез виходячи з сили свідочств. В основі правила лежить формула:

$$BP(H:E) = P(E:H) / P(E:H)', \quad (3)$$

де відношення правдоподібності (BP) визначається як ймовірність події або свідочства E за умови заданої конкретної гіпотези H , поділена на ймовірність цього свідочства за умови хибності даної гіпотези (H'). Так, якщо ми знаємо ймовірність свідочства

при заданій гіпотезі і її доповненні, то ми можемо визначити правдоподібність цієї гіпотези в світлі наявного свідчення.

Формулу правила Байеса можна виразити в ймовірнісних термінах:

$P(H)$ = апіорна ймовірність H при відсутності будь-яких свідчень

$P(H|E)$ = апостеріорна ймовірність H при наявності свідчень E

За визначенням:

$$\frac{P(H|E) = P(H \& E)}{P(E)} \quad (4)$$

$$\frac{P(E|H) = P(E \& H)}{P(H)}$$

після деякого перегрупування отримується:

$$\frac{P(H|E) = P(E|H) P(H)}{P(E)} \quad (5)$$

$$P(E) = P(E|H) P(H) + P(E|\text{не } H) P(\text{не } H)$$

Первісна $P(H)$ - апіорна ймовірність, що зберігається в базі знань, тоді $P(H|E)$ являє собою оновлене значення $P(H)$. Таким чином, за допомогою ітерації можна уточнювати значення необхідних параметрів при надходженні нової інформації, звертаючись до однієї і тієї ж самої формули Байеса, підставляючи в неї апіорну ймовірність, що отримується на попередньому кроці. В кінцевому підсумку, зібравши всі дані, що стосуються всіх гіпотез система повинна прийти до остаточного висновку. Рівняння правдоподібності може бути використано для уточнення шансів на користь розглянутої гіпотези, якщо стає відомо, що відбулася подія E . У даній теорії шанси на користь гіпотези (O) і ймовірність (P) просто перетворюються один в одного:

$$O = P / (1 - P); \quad (6)$$

$$P = O / (1 + O).$$

Перетворення оцінки «шанси проти» (A) в оцінку «шанси за» представляється у вигляді:

$$O = 1 / A.$$

Байєсове відношення правдоподібності зводиться до вираження:

$$\text{Про } H = O(H) * \text{ВП}(H|E), \quad (7)$$

де $O(H)$ - апіорні шанси на користь H ,

$\text{Про } H$ - результуючі апостеріорні шанси, за умови настання події E , відповідно до відношення правдоподібності [5, с. 87].

Використання шансів доцільно з точки зору спрощення обчислень. Перетворивши вищенаведені формули байєсівського методу отримуємо:

$$O(H|E) = P(E|H) \quad (8)$$

$P(E|\text{чи не } H)$

Іншими словами, шансами є прості функції $P(E|H)$ і $P(E|\text{чи не } H)$, і якщо перейти до логарифмів величин, а в базі знань зберігати логарифм відно-

син P^+ / P^- то усі обчислення зведуться просто до підсумовування.

Дана методика має серйозні обмеження, одне з яких зводиться до того, що крайні значення шансів рівні «плюс» і «мінус» нескінченності, тоді як для ймовірностей це 0 і 1. Однак при надійних свідченнях крайні точки є свого роду критерієм істинності даної гіпотези. По мірі того як $P(H|E)$ асимптотично наближається до своїх крайніх значень, точні цифри перестають бути важливими при досягненні зазначених порогів. Реальні дії робляться системою в середині діапазону зміни цієї величини.

Для оцінки значень нескінченності пропонується встановити два порога для ймовірності гіпотези – верхній і нижній. Якщо гіпотеза перевершує верхній поріг, то гіпотеза приймається як основа для можливого вирішення. Якщо вона виявляється нижче нижнього порога, то гіпотеза відкидається як неправдоподібна. У моделях представлення знань і пошуку рішень байєсівський метод не є єдиною можливим підходом до побудов висновків. Існують, наприклад, методи класичної статистики, методи розпізнавання образів. Ймовірнісні показники, використовувані в логічних моделях, при відсутності надійних статистичних даних можуть бути замінені експертними оцінками.

ВИСНОВКИ

Аналіз літератури, в якій досліджуються проблеми ризику, дозволяє виділити деякі моменти, що становлять специфіку економічного аспекту ризику в процесі планування рекламної компанії. У зарубіжній і вітчизняній літературі сформувалися різні підходи і думки з приводу сутності ризику. Така ситуація пояснюється складністю і багатогранністю даного поняття, використанням його для позначення різних процесів, недостатнім використанням його в реальній економічній практиці й діяльності підприємств, нерозробленістю заходів, стимулюючих застосування ризику. Крім цього, ризик – це складне явище, що має безліч підстав виникнення, які не збігаються, а іноді протилежних. Це обумовлює можливість співіснування множинності визначень, що пояснюють поняття ризику з різних точок зору.

Розробка і прийняття рішення щодо оптимізації рекламної кампанії в умовах ризику являє собою складний і систематизований процес, що складається з декількох етапів Найважливішим етапом розробки рекламної компанії є оцінка ступеня ризику і вибір альтернативи, при якій ризик мінімальний. На процес вибору і прийняття рішення щодо розподілу рекламного бюджету в умовах ризику впливають різні фактори: ступінь ризику, значимість рішення; фактор часу; умови, в яких діє особа, яка приймає рішення. Вибір оптимального рішення в умовах ризику дуже складний. У зв'язку з цим використовується принцип послідовного звуження безлічі рішень до множини ефективних рішень, в якому і міститься оптимальне рішення. Після завершення процедури вибору рішення, що відповідає критеріям відбору, проводиться оцінка можливих наслідків його реалізації за певних рівнів ризику. Для реалізації рішення розробляється план реалізації, забезпечуються умови для його нор-

мального здійснення, визначається порядок контролю за ходом виконання рішення.

Проведене дослідження дозволяє здійснити більш ґрунтовний вибір методів мінімізації ризиків при плануванні рекламної кампанії на засадах метаевристичного підходу, що орієнтовано на залучити більш якісну інформацію щодо привабливості продукції - об'єкта рекламної кампанії і досягнути узгодженості між цільовими інтересами підприємства – виробника продукції та споживача – реципієнта.

Список використаних джерел

1. Фридмен М., Сэвидж Л.Дж. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск [Електронний ресурс] / М. Фридмен, Л.Дж. Сэвидж. - Режим доступа: [http://gallery.economicus.ru/cgi-](http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/friedman/works/friedman_w1.txt&name=friedman&img=works_small.gif)

[bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/friedman/works/friedman_w1.txt&name=friedman&img=works_small.gif](http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/friedman/works/friedman_w1.txt&name=friedman&img=works_small.gif)

2. Minsky H.P. Financial Crises, Financial Systems, and the Performance of the Economy, The Commission on Money and Credit, Private Capital Markets [Text] / H.P. Minsky. Englewood Cliggs, N.Y., Prentice Hall, Inc., 1964.- 269 p.

3. Minsky H. Stabilizing an Unstable Economy [Text] / H. P. Minsky. Yale University Press, 1986. – 380 p.

4. Minsky H.P. The Financial Instability Hypothesis [Text] / H.P. Minsky.// The Levy Economics Institute. Working Paper № 74. - 1992. - May.

5. Varian H.R., Intermediate Microeconomics. A modern approach. 8th edition. [Text] / H.R. Varian. W.W. Norton and Company, 2011. – 780 p.

СПРОСТУВАННЯ ПЛАГІАТУ

У журналі "Економіка. Фінанси. Право", №10 за 2017 р. (С. 56-60) був опублікований огляд "Обережно – плагіат!". Редакція журналу отримала лист-відповідь.

Голові правління
Аудиторської фірми «Аналітик»
к.ю.н. Головачу В. В.
м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Шановний Володимире Володимировичу!

Ознайомившись з публікацією у журналі «Економіка. Фінанси. Право» № 10 за 2017 рік (с. 56-60) хотів би зазначити наступне:

по-перше, стаття «Пошук універсального визначення поняття аудиту», яка опублікована у Віснику Львівської комерційної академії випуск 48 за 2015 рік, в яку мене було включено співавтором спричинила Вам негативні емоції, що справедливо, тому прошу Вашого вибачення;

по-друге, продовжуючи протягом тривалого часу науково-методичну співпрацю з доц. Душко З. О. нами було обговорено написання спільної статті щодо сутності аудиту, до якої мною було окреслено актуальність, проблеми та завдання статті. На час написання, із Вашою статтею «Поняття аудиту» опублікованою у науково-практичному журналі «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» у № 2 за 2012 рік (с. 53-57), ознайомлений не був. Щодо нашої статті, то варіант поданий до друку, не викликав жодної недовіри, оскільки попередня співпраця з більш досвідченим колегою, не давала таких підстав, наукові здобутки, якої без сумніву є досить значними, що підтверджує посилення Вами у статті «Поняття аудиту» на спільну працю доц. Душко З. О. з проф. Усачем Б. Ф. (Організація і методика аудиту, 2006 р.);

по-третє, враховуючи вище зазначене, відкликаю своє співавторство із статті «Пошук універсального визначення поняття аудиту», що опублікована у Віснику Львівської комерційної академії випуск 48 за 2015 рік.

З повагою,
доцент кафедри аудиту,
аналізу та оподаткування
Львівського торговельно-
економічного університету

т.: 0982697979
e-mail: rboy@ukr.net

Р. Бойко

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД СТАТТІ

**"AUDITOR REPORTING STANDARDS IMPLEMENTATION: KEY AUDIT MATTERS"
("РЕАЛІЗАЦІЯ СТАНДАРТІВ ЗВІТНОСТІ АУДИТОРІВ: КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ АУДИТУ")**

Автори статті:

Крістофер Арнольд, керівник дослідження МСП, МФБ;

Доун МакГічі, директор Професійної корпорації Colby McGeachy

Статтю опубліковано 13 грудня 2017 року на офіційній сайті Міжнародної федерації бухгалтерів (<http://www.ifac.org>).

У даній статті йде мова про нові та переглянуті стандарти аудиторської звітності, що видані і січні 2015 р.. Ці стандарти діють для аудиту фінансової звітності за періодами, що закінчуються 15 грудня 2016 р. або після цієї дати.

Ключові питання аудиту

Однією з суттєвих змін із стандартами аудиторської звітності є новий Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 701, який повідомляє про ключові питання аудиту (КПА) в звіті незалежних аудиторів. МСА застосовується як до аудиту фінансової звітності суб'єктів, передбачених у переліку, так і в тих випадках, коли аудитор самостійно вирішує повідомити ключові питання аудиту у звіті аудитора. Ця МСА також застосовується, коли аудитор зобов'язаний повідомляти про КПА у звіті аудитора відповідно до закону чи нормативних актів. Таким чином, це може бути актуальним для підприємств різного розміру та напряму, у тому числі для малих та середніх підприємств (МСП).

Стандарт призначений для визначення тих аудиторських суджень, які аудитор має повідомляти у звіті аудитора, а також форму та зміст такого повідомлення. Метою висвітлення КПА є підвищення інформативності звіту аудитора шляхом забезпечення більшої прозорості щодо проведеної аудиторської перевірки.

КПА визначаються як "ті питання, які, за професійним судженням аудитора, були найбільш важливими при проведенні аудиту фінансових звітів поточного періоду. Ключові питання аудиту вибираються з питань, з які повідомляються особам, відповідальним за управління."

При визначенні КПА аудитор враховує:

(а) ділянки, які мають підвищений ступінь ризику суттєвого викривлення або мають значні ризики, визначені відповідно до МСА 315 (переглянутого);;

(б) суттєві аудиторські судження, що стосуються елементів фінансової звітності, які передбачають суттєве судження керівництва, включаючи облікові оцінки, які були визначені як такі, що мають високий рівень невизначеності попереднього оцінювання; і

(в) вплив на аудит значних подій або операцій, що відбулися протягом періоду.

Опис кожного КПА у звітності аудитора включає в себе посилання на відповідні розкриття інформації

(якщо такі є) у фінансовій звітності та примітку щодо наступного:

(а) чому це питання було визнано одним з найважливіших у проведенні аудиту і, таким чином, було визнано ключовим питанням аудиту; і

(б) як це питання було розглянуто під час аудиту.

Ідентифікація КПА

При ідентифікації та формування КПА важливо мати на увазі наступне:

1) пам'ятати про коло користувачів аудиторського звіту;

2) своєчасно залучати до обговорення осіб, відповідальних за управління;

3) у випадку аудиту групи важливе значення має ефективна комунікація між аудиторами групи та аудиторами компонентів щодо КПА;

4) вимоги МСА 220 щодо проведення відповідної консультації із складних чи суперечливих питань, зокрема, з контролером якості

5) важливість фіксування КПА у робочих документах, зокрема те, як були розглянуті ці КПА.

**Робоча група з впровадження аудиторських звітів
РМСАНВ**

РМСАНВ створила Робочу групу з впровадження аудиторських звітів з метою підвищення обізнаності, розуміння та підтримки нових стандартів аудиторського звіту.

У статті наводяться приклади досвіду різних країн щодо запровадження розширених стандартів до аудиторського висновку (Великобританія, Австралія, Німеччина, Польща, Південна Африка, Швейцарія, Нова Зеландія тощо). Наводяться приклади встановлення окремими країнами додаткових вимог до звітування аудиторів, які виходять за рамки вимог МСА (Велика Британія, Південна Африка та Нова Зеландія).

Звертається увага на Регламент ЄС 537/2014, який застосовується до аудиторських перевірок суб'єктів суспільного інтересу. Він вимагає здійснення опису найбільш значних оцінених ризиків суттєвого викривлення, а також результатів дій аудитора у відповідь на ці ризики та, де це доречно, основні спостереження, що виникають з цих ризиків, та посилання на розкриття інформації у фінансовій звітності.

Наводяться посилання на низку публікацій РМСАНВ щодо підтримки реалізації стандартів звітності аудиторів.

У 2015 р. Institut der Wirtschaftsprüfer (IDW) у Німеччині опублікував «Аналіз аудиторських звітів стосовно ключових питань аудитора (КПА) у Великобританії та Нідерландах» («Analysis of Auditor Reporting on Key Audit Matters (KAM) in the UK and the Netherlands»), який включала ряд аудиторських звітів від «Великої четвірки».

Додатково наводиться перелік посилань на загальнодоступні звіти аудитора, що включають КПА, зокрема, з малих та середніх середніх підприємств.

Огляд виконала:

*редактор журналу "Економіка. Фінанси. Право",
Анна Туманян*

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?**1. Значна (!) економія коштів на ведення бухобліку:**

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру;**
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.**4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.**

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua